

TEVHİDİ DÜŞÜNCE IŞIĞINDA İLİM DALLARININ YENİDEN İNŞASI ŞURASI

Derleyenler (Editörler):
Prf. Dr. Mustafa Alişarlı - Doç.Dr. Osman Şimşek

İLMİ VE METODOLOJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ (İLMAR)

Yayınlar Dizisi :4

ISBN:

Aralık 2018

Basım Yeri: Semih Ofset

TEVHİDİ DÜŞÜNCE'NİN "İLMİ ARAŞTIRMA YAPMA"DA BÜTÜNCÜL YÖNTEM ANLAYIŞI

Doç.Dr. Osman Şimşek¹

*Allah akıldan daha değerli bir şey yaratmamıştır
(Hadis-i Şerif)*

GİRİŞ

İslam'ın özü olan tevhit anlayışı ve onun ilmi bilgi yöntemi ise **Tevhidi Düşünce** ilim geleneğidir. İslam medeniyetinin **Tevhidi Düşünce** merkezli bilgi yöntemi Kur'an –Sünnet ışığında Hz Peygamber (sav) ile başlayıp daha sonra pek çok ilim adamı sahabeler ve tabiin neslin ile devam etmiştir. Bu ilmi gelenek 11. yüzyıldan sonrasında ise; Gazzali, El Biruni, İbn'ül Arabi, Mevlana, Davud-i Kayseri, İbn-i Haldun, Hacı Bayramı Veli, Akşemsettin ... gibi hem “medrese (akli bilgi mektebi/ üniversite) hem de dergah (hem akli hem de tasavvufi/ledünni bilgi mektebi) bütüncüllüğünde eğitilmiş ilim adamlarını inşa etmiştir. Böylece dünya ölçeğinde bir çapa sahip bu ilim adamlarının ilmi bilgi üretmede kullandıkların yöntemin adı **Tevhidi Düşüncedir**.

Türkiye’de ise sosyal bilimler, özellikle 1807 sürecinden itibaren Fransız sosyal düşüncesi ve İngiliz liberal iktisat sisteminin tesirine adım adım girerek, özellikle de son yüzyılda, ”kendi tarihi ve toplumsal gerçekleriyle yoğurulmadan”, materyalist Batı medeniyetinden “hazır reçete”leri şeklinde toptan ithal edilmiştir. Bu alınan(ithal edilen) sosyal bilimlerin bilgi anlayışı, içeriği ve yönteminin, Türk-İslam medeniyetinin ictimai hayatının içeriği ile ilişkisiz olan bilgiler yığınının oluşmaktadır². Oysa Türk-İslam medeniyetinin bilgi sistemi; Batı’nın parçacı, yani ya sadece tümevarımcı ya da sadece tümdengelimci parçalı bilgi anlayışından oldukça farklı, **Tevhidi Düşünceye** dayalı bütüncül bir anlayışa ve yönetime sahiptir. Buna göre Türk –İslam medeniyetinin **Tevhidi Düşünce** anlayışına dayalı bilgi yöntemi,

1 Doç.Dr. Osman Şimşek, Ankara Hacı Bayramı Veli Üniversitesi

2 Şener, Sami; Bilgi,Kültür ve Siyasi yönüyle Türkiye’de sosyal değişme, Strateji Yayınları, 2017, İstanbul, ss. 27

onun araştırma çerçevesi, hayatın her alanı ve her birimini, birbirleriyle dengeli etkileşim içine sokarak oluşturduğu düzende(sistemde) görülür. Bu bütüncüllük, bir bilgi sistemi için en lüzumlu niteliktir. Çünkü bilgi sisteminin her bir unsuru “bir diğer birimle uyum içinde olmak zorunda” olduğundan ancak bu şartları sağlaması halinde bilgini bütüncüllüğünden söz edilebilir³. Bundan dolayı bilgini bütüncüllüğünü ortaya koymada bilginin kültürel oluşum tarihini, yöntemini, sadece akıl ile mi yoksa hem akıl hem de tecrübeyi, sezgiyi duyguları da işin içinde sokarak bütüncül yönteminin nasıl ve niçin oluştuğunun ortaya konması gerekmektedir. Bu noktada **Tevhidi Düşünce** üzerinden bilgi üreten ve kendilerinden sonra Batı’yı etkileyecek olan yukarıda bazıları anılan ve benzeri İslam medeniyeti ilim adamlarının, “ilmi düşünce gelenekleri “ve “ilmi araştırma yöntem”leri,” **Tevhidi Düşünce** ilmi anlayışına göre; hem ilahi kaynaklı(farz) oluşu, hem de her şeyi tevhide göre açıklayan ve tevhidin de, kıyamete kadar da geçerli bir ilmi yönetime sahip olmasından dolayı onunla ilmi bilgi üretmelerinin zarureti ortaya çıkmıştır.

Söz konusu bu incelemede modern Türkiye’de, sosyal bilimlerin temel oluşum dinamiklerini Batı medeniyet ana paradigmasına bağlı olarak açıklanmaktadır. Fakat bu çalışmada 7.yüzyıldan kıyamete değin tüm zamanlara hitap eden **Tevhidi Düşünce**ye dayalı bilgi yönteminin, bilgi sistemi kurucu özellikleri ve buna dayalı araştırma yapmadaki bütüncül niteliğinin tevhit anlayışına göre var olduğu ortaya konularak, **Tevhidi Düşünce** ilmi yöntem anlayışı ve onun araştırma yapma aklının, Modern Batı medeniyetinin dayatmacı tekçi yapısından çok daha zengin, güçlü ve açıklayıcı bir bilgi düzenine(sisteme) sahip olduğu ilmi kaynaklar ve izahlarla mukayese tekniği kullanılarak ortaya konulmaya çalışılacaktır.

3 Şener, Sami; Bilgi,Kültür ve Siyasi yönüyle Türkiye’de sosyal değişme, Strateji Yayınları, 2017,İstanbul, ss. 28

1. BÖLÜM

AKIL VE BİLGİ YÖNTEM İLİŞKİSİNİN KURULUŞUNDA ÖZGÜN KÜLTÜRÜN BELİRLEYİCİLİĞİ

Modern Batı anlayışına göre ortaçağ, milattan sonra 5.yüzyılda başlamıştır. M.S. 15.Yüzyıla kadar devam etmiştir. Daha sonraları ise ortaçağ, “yeni çağ”(1453-1789) ve “yakın çağ”(1789’dan günümüze) adları ile başka başka “çağ” isimlerinin takip etmiş olduğu görülür. Bu takip edilen isimlendirme, Batı medeniyet tarih ve kültür anlayışına göre yapılandırılmıştır. İslam medeniyetinde tarihi dönemlere bakışını ise üç ana tasnife göre belirlendiği görülür: Hz.Adem Peygamberden Hz .Musa Peygambere kadar ki dönem (M.Ö. 1200’lere) **“ilk zaman ümmetleri”** veya toplumları, Hz. Musa Peygamberden Hz. Peygamber Efendimize(sav) ‘e kadar ki zaman aralığına **“orta zaman ümmetleri”** veya toplumları denmektedir. Hz. Peygamber Efendimiz’den kıyamete kadar ise **“ahir(son) zaman”** ve **“ahir zaman ümmeti”** adı ile anılmaktadır. Böylece İslam medeniyetinde zaman aralıkları Batı medeniyetinden farklı olarak, “dönem”leri bu üçlü bağlamda tasnif edildiği görülür. Buna göre başta zaman tasnifi olmak üzere İslam medeniyeti ile modern Batı medeniyetinin **“tarih-toplum-kültür-medeniyet-bilgi”** aklının birbirlerinden farklı değerlendirmeler içerdiği ortaya çıkmaktadır. İslam medeniyetine göre insanlığın ilk bilgisi ilahi mahreçli olduğundan, “insan ve toplumun iç bünyesini düzeltmek ve toplumlardaki her türlü temel münasebeti ayarlayanın” da kurucu ilk bilgi olan İlâhi bilgiye başvurularak oluşturulmasının gereğini ortaya çıkarmaktadır⁴. Bundan dolayı modern Batı medeniyeti günümüzden 2500 yüzyıl öncesinin salt akılcı bilgi metodu üzerine temellendirilmesi geleneği, ancak 18.yüzyıldan itibaren kendisinde somut (maddi/teknolojik) gelişmeye yönelmeye yol açmıştır. Bunun sonucunda 19.yüzyılda, 2500yıl öncesinde temelleri atılan bu salt akılcı bilgi yöntemi ile kendi **sistemini** kurması mümkün olabilmıştır. Hâkim paradigmasını buna göre oluşturmuştur. 19.yüzyıldaki **sistemleşen** bilgisini, **“modernleşme kuramı”** bağlamında Batı dışı toplumlara, “bilimsel düşünmeye sahip olunmalı, uygar bir toplum olunmasına, ilerlemeci anlayışa sahip olunmasının ancak bu yolu takip etmeniz sonucunda bizim gibi olabilirsiniz” gibi söylemleri dayatmakta olduğu görülmektedir. Böylece modern Batı medeniyetinin kültürün izafiliğini hiçe sayan bir sosyal bilim ve sosyal bakış anlayışı ile; diğer toplumlara, onların düşünce dünyalarına, bilgi inşa etme yöntemlerine, araştırma ve inceleme akıllarına dayatmacılık ve aktarmacılık yoluyla en genel manada da **“sosyal sistem”**lere ve **“toplum düşünce”**lerine müdahale ettiği bilinmektedir⁵. Oysa her bir ictimai yapının/toplumun-ictimaiyat(sosyal) bilgisi, başka bir toplumda ortaya çıkan sorunların ve gelişmelerin ürünü

4 Şener, Sami; Bilgi,Kültür ve Siyasi yönüyle Türkiye’de sosyal değişim, Strateji Yayınları, 2017,İstanbul, ss.27

5 Şimşek,Osman; Medeniyet ve Sistem İnşa Edici Vasfıyla Tevhidi Düşünce,İlmar(İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Derneği)Yayını, Yayın No:1, 2016, Ankara, ss. 134

olarak görülmemektedir. Çünkü her bir medeniyetin/toplumun kendi kültürel ağı içinde yaşadığı ictimai/sosyal olaylar, “bulundukları tarih, gelenek, insan (fikir) ve fizik çevre ile yoğrulduğundan” ancak onlardan kısmen etkilenmeleri mümkün olabilmektedir. Bundan dolayı tüm toplumlar, fen bilimleri ya da teknik bilimler gibi aynı nitelik ve öze sahip olmadıklarından, her toplum, hâkim paradigmayı üreten medeniyetin/toplumun aynı özelliklerini bünyelerinde taşımazlar⁶. Bundan dolayı ictimaiyat ilimleri ile ilgili alanlar olan ; “düşünme”, “düşünce”, “tutum”, “tavır”, “davranış”, “akıl”, “bilginin kök kaynağı”, “bilginin kullanım yapılanması”, “bilgi yöntemi” ve böylece tüm bunları bünyesinde taşıyan “insan” unsuru, kültürlerin farklılığına bağlı olarak tam bir benzemezlik veya farklılık taşıdığından, tüm içtimaiyata yönelik bilginin bu özgünlük üzerinden kurulması ilmi aklın zorunlu bir gereğidir. Bu bağlamda Türkiye’de sosyal bilimler, kendi özgün kültür, medeniyet tarih ve ictimai gerçekleriyle yoğurulmadan, Batı’dan “hazır reçete” olarak alınarak “aktarmacı”lık şeklinde; kendi medeniyetimiz, düşünce biçimimiz, akıl yapımız ve ictimai hayatımızın özü ile ilişkisiz “bilgiler yığınınından” oluşan ve bunu da “modernleşme” adı altındaki bir anlayış ile üniversite ve bilgi yöntemi yolu ile dayatılmış içine sokulmuş olduğu görülür⁷. Bu konuyu Zimmerman “sosyal zaman” kavramı ile açıkladığı belirtilebilir. Zimmerman “İslam tarihi batı tarihinden belirli suretlerde farklar gösterdiğinden, Batı sosyolojisindeki fikirleri İslam dünyasına ithal edebilmek son derece güçtür” diyerek benzemezliği veya farklılığı açık bir biçimde ifade etmektedir. “Sosyal zaman” kavramı ile Zimmerman, bir toplumun yaşadığı zaman süreci içerisinde hayata kattığı anlayış, düşünce ve değerleri soz konusu etmekte olduğu anlaşılmaktadır. Yani bu kavram ile (sosyal zaman) düşünce ve duyguların; hayatı anlamlandıracak ve yönlendirecek bir şeklinin de (görevinin de) var olduğu gösterilmektedir⁸. Bütün bu açıklamalar çerçevesine göre kültürel farklılık, sosyolojilerin özgün karakterini meydana getirmekle birlikte⁹, akıl, düşünce, bilgi ve bilgi yöntemlerinin farklılıklarının da bu açıklamalara göre mevcut olduğunu bariz olarak ortaya konulmaktadır.

1.1. Modern Batı Medeniyetinde “Salt Akılcılığa Dayalı Bilgi” Üzerinden Araştırma Yapma Zihniyetinin ve Araştırma Yönteminin Oluşumu

Salt akılcı Batı modern düşüncesinin özellikle “sanayi devrimi-pozitivizm-kapitalizm” ilişkisini kurarak, liberal-kapitalist ”sermayecilik” anlayışı yani finans

6 Şener, Sami; Bilgi,Kültür ve Siyasi yönüyle Türkiye’de sosyal değişme, Strateji Yayınları, 2017,İstanbul, ss. 28

7 Şener, Sami; Bilgi,Kültür ve Siyasi yönüyle Türkiye’de sosyal değişme, Strateji Yayınları, 2017,İstanbul, ss. 27

8 Şener, Sami; Bilgi,Kültür ve Siyasi yönüyle Türkiye’de sosyal değişme, Strateji Yayınları, 2017,İstanbul, ss. 51

9 Şener, Sami; Bilgi,Kültür ve Siyasi yönüyle Türkiye’de sosyal değişme, Strateji Yayınları, 2017,İstanbul, ss. 51

kapitalizm, ilahi dengeyi bozmuştur¹⁰. Modernleşme sistemi, “insanın ve toplumun “doğası hakkında sistematik bir “tek tipçilik ve dayatmacılığı üzerinden dünyayı kendi merkezinden ele alan “dengesizcilik” ve “eşitsizlik”çilik üzerine kurulu bir bakış açısına sahiptir. Modernleşme sistemi bu stratejilerini; “oluşturulan dünya görüşü”, “dünya düşünce sistemine yön vermesi” ve konuda “hakim bilgi üretme anlayışı” yoluyla kendisini dünya ölçeğinde muktedir kılmak derin çabasıdadır¹¹. Buna bağlı olarak oluşan dengesizlikten tekrar kendine göre “dengeye” ulaşmaya yönelik arayışa giren modern Batı sistemi, yeniden düzen kurma arayış adına yeni “bilimsel yöntem” oluşturma görüntüsüyle; kendisini, çevresini tanımak, bilmek ve merakını gidermek için araştırma yapma ihtiyacı içine girmiştir. Bu araştırma yapma isteğini de ağırlıklı olarak salt akılcılık üzerinden sorular sorarak ve bu sorulara da yine salt akılcı çizgiden hareketle cevaplar üretmeye yönelerek ortaya koymaya çalışmaktadır¹². Buna göre modern Batı medeniyeti, bilgiyi salt akıl üzerinden “**obje-suje**” ilişkisi eksenine oturatarak, araştırma ve incelemesini bu ekseninde ortaya koymuştur. Bu noktada modern Batı dünyasında bilginin, kendi medeniyetinin varlık anlayışına bağlı olarak salt akıl üzerinden objenin süje üzerindeki hakimiyeti ekseninde pozitivist bilgiyi şöyle tasnif etmiş olduğu belirtilebilir:

“Varlık” Anlayışına Göre Oluşan Bilgi

Materyalizme Göre “Varlık”

Salt Akıl
Bilgi = Obj e – Suje İlişkisi

Madde

İnsan/kültür/değer

“Bilim”(Science); ”Bilimsel Akıl”, “Bilimsel Düşünce”,”Bilimsel Yöntem” oluşur.

- 10 Duralı, Ş.Teoman; Sorun Çağının Anatomisi, Çağımızın Felsefeye Teşrihi, Der: M. S. Genç, 2. Baskı, Şule Yayınları, 2011, İstanbul, ss. 88-89
- 11 Skinner, Quentin; **Teorinin Dönüşü**, Çağdaş Temel Kuramlar, Çev. A.Demirhan, Vadi Yayınları,3. Baskı,2007,Ankara, ss. 10
- 12 Gökçe, Birsan ; **Toplumsal Bilimlerde Araştırma**, Savaş Yayınları, 1992, Ankara, ss. 1

Buna göre oluşan materyalist varlık anlayışı çerçevesinde oluşan “bilgi”, salt (saf) akılcı bilgidir. Bu bilgi türünün, yönteminin “Allah” ve “vahiy”den arındırılmış olarak oluştuğu görülmektedir. Böylece modern Batı medeniyetinde Allah ve Vahiyden arındırılmış olarak salt(saf) akıl üzerine oluşturulmuş maddeci bilgi anlayışını oluşturarak¹³, modern araştırma yöntem ve tekniklerini bu bağlamda kullanılmakta olduğu söylenebilir. Buna göre modern Batı’da “salt akıl” ile kendi “bilgi yöntemi”nin parametreleri arasındaki etkileşimine dayalı olarak yapacağı araştırma ile kendi kültürel izafiliğine bağlı olarak “bilim” kavramının genel yapısına ulaşmış olur. Buna göre modern bilim anlayışı, modern Batı’nın salt akıl-bilgi ilişkisi çerçevesinde varlığa bakışı ile oluştuğundan, modern Batı’nın “akıl-bilgi” ilişkisi konusundaki insanın izafilik noktasından idrakinde derinleşmeye ihtiyaç bulunmaktadır.

1.1.1. Modern Batı Medeniyetinde “Akıl-Bilgi” İlişkisinin İzafilik Yönüyle Sosyal Düşünce/Bilim İnşa Edici Niteliği

Akıl; “insanı insan yapan, belki bir cümle ile onu diğer (canlı) varlıklardan ayıran en bariz(apaçık) bir vasıftır”¹⁴. İnsanın diğer varlıklara göre en yetkin varlık olmasını sağlayan şey, Farabi’ye göre “ faal akıl” dır. Faal akıl, sadece insan türündeki varlıkta mevcut olan akıldır¹⁵. “Akıl unsuru; başta içtimai düşünce yapısında, içtimai “sistem” kurmada, ilimlerin ve insan inşası başta olmak üzere, tüm medeniyet, kültür, toplum, zihniyet ve ilim anlayışlarının tamamını etkileyen temel bir özelliğe sahiptir. Buna göre “akıl” ait olduğu bakış tarzıyla tüm bu sayılan unsurlara yön veren ve birbirlerinden farklı sistem, medeniyet, siyasal, ekonomik, eğitim kültürel ve ahlaki yapıların mücadelesine, bunların birbirlerinden ayırımını, benzemezliklerini ifade eden ana bakış noktasıdır. Çünkü tüm bunları insan, yaşadığı dünya hayatı içinde “akıl “ vasıtasıyla ele alır, değerlendirir, bunlar vasıtasıyla kendini, sistemini, medeniyetini anlar ve anlamlandırarak yol ve yön tayin etmede başat rol oynar”¹⁶.

Modern Batı felsefesinin akıl ” sadece maddi dünya ölçeğinde duyu organları vasıtasıyla görülen şeyleri değerlendiren, duyu organları ile bu görülen, dokunulan şeyler arasındaki sebep-sonuç ilişkilerini ortaya koyan bilgiye” denilmekte olduğu görülür. Bu akıllı oluşturan bilgi ise materyalist-pozitivist içeriklidir. Bu yönüyle modern Batı medeniyeti somut olarak “gördüğü” üzerinden bir akıl tanımına ulaşmasına bağlı olarak akla sonsuz bir güven duygusu ile yaklaşmaktadır. Bu

13 Freund, Julien ; **Beşeri Bilim Teorileri**, Çev: B.Yediyıldız, Türk Tarih Kurumu, 2. Baskı, 1997, Ankara, ss. 4

14 Küçük, Hasan ; **İslam ‘da ve Batı’da Mantık**, Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları No:21, 2.Baskı, 1988, İstanbul, ss. 7

15 Sarıkavak, Kazım ; Farabi’de Devlet Felsefesi, **İctimai Düzenin(Sistemin) Kuruluşunda Tevhidi Düşünce ve Toplum Felsefesi**, Der(Edi):Osman Şimşek, İlmar(İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Derneği) Yayınları No:3, 2018, Ankara, ss. 95

16 Şimşek, Osman ; Medeniyet ve Sistem İnşa Edici Vasfıyla Tevhidi Düşünce, İlmar(İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Derneği)Yayını, Yayın No:1, 2016, Ankara, ss. 247

yönüyle modern Batı'da akıl sadece gördüğünün bilgisine sahip olma durumunda söz konusu olmakta, geçerli olmakta ve kullanılabilir olmaktadır. Bu yönüyle **modern Batı düşüncesi akıldır**; maddi bağlamda görmediği, dokunmadı şeyleri somutlaştıramamaktadır. Bundan dolayı modern Batı düşüncesi ya da bilgi akıldır, duyu organları vasıtasıyla görülmeyen şeyleri **"yok"** olarak değerlendirmektedir. Bilimin konusuna almamaktadır. Böylece modern Batı'nın; düşüncesi, bilimi, akıldır, analizi ve sentezi esasında dünya ölçeğinde salt aklın maddi dünyada görülen şeylerin sınırlılığına sıkıştırılmış bir niteliğe sahip olduğu söylenebilir. Bu durum ise modern Batı düşüncesi için aklın;

- maddi dünyada olana,
- dünyevileşmesine dayalı değerlendirmeye,
- ampiristik bilgiyi,
- ampirizme dayalı bilgi inşasını merkezine aldığından, bu bilgiye **"Seküler akıl" yoluyla inşa edilen bilgi olarak ifade edilebilir**. Buna göre "seküler akıl, hakikatin değil de sadece maddi olarak görünen ve idrak edilen şeylerin algılanabildikleri şekildeki(form) bilgisini verme özelliğine sahiptir. Bu bağlamda **seküler akıl**, çevremizde bulunan ve etrafımızı saran tüm maddi(nesnel) var olanların, duyu organlarımız yoluyla fark edilmesini, yani aklın "idrak etme" aşamasını sağlamasının ardından, aynı seküler akıl ile bu bilgileri beyne nakleden sinirlerimiz vasıtasıyla **düşünme aktı** safhası oluşmaktadır". Bu aşamadan sonra ise düşünme yolu ile maddi varlıkların bilgisini edinilerek **"anlama safhasına"** ulaşılması mümkün olabilmektedir. Bu süreç sonrasında meydana gelen anlama ile elde edilen bu bilgilerin dış dünyaya aktarılmasına artık geçilebilecektir. Buna göre **seküler akıl**, salt duyu organları üzerinden edindiği bilgi ile "maddi görünen dünyanın algısını sadece görüldüğü şekliyle açıklayabilme (izah edebilme)işlemini gerçekleştiren bir vasa sahip olduğu" böylece açıklık kazanmış olmaktadır. Bu noktada seküler salt akılcı bilgi anlayışı, kendi kültürel izafiliği çerçevesinde oluşturduğu **"akıl-bilgi- bilgi yöntemi"** ilişkisine göre soyut duygu temalı unsurların görünmezlik niteliğinden dolayı onları **"yok"** kabul etmesine neden olmuş olmaktadır¹⁷. Bu durumda **seküler aklın**, bilim, bilimizm ve akılcılık adı altında modern Batı medeniyetinin zamanımızda "toplum-insan" sistemine, çözülme yönünde olumsuz bilgi inşası yoluyla olumsuz etkilerini yansıtmakta olduğu söylenebilir¹⁸. Çünkü insanın ve gerçekte her medeniyetin maddi ve manevi bütüncüllüğü bulunmaktadır. Bu da esasında

17 Şimşek, Osman ; Medeniyet ve Sistem İnşa Edici Vasfıyla Tevhidi Düşünce, İlmar(İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Derneği)Yayını, Yayın No:1, 2016, Ankara, ss. 242-246

18 Şimşek, Osman ; Medeniyet ve Sistem İnşa Edici Vasfıyla Tevhidi Düşünce, İlmar(İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Derneği)Yayını, Yayın No:1, 2016, Ankara, ss. 247

bir “denge” durumunu içermektedir¹⁹. Fakat modern Batı medeniyeti, insan ve kâinat ölçeğinde bu hakikati görmezden gelerek, yukarıda da ifade edildiği gibi bilgiyi, salt akla dayalı bir çerçevede ele alarak, onu daraltan, sıkıştıran ve hatalı düşünce üretmesine ve sonuca ulaşmasına yol açan bir çaba içinde kendisini hapsedmeye yöneltmiştir.

Bu bağlamda özellikle modern Batı bilimsel araştırma yönteminin, “salt akıl-bilgi” ilişkisine dayalı olarak pozitivizm üzerinden geliştiğinden beri²⁰, bilimsel çalışma yapmak için öncelikle “gözlem” yapmaya ihtiyaç duymaktadır. Yani bir bilimsel çalışmada işe öncelikle “gözlem” ile başlanıldığı genel kabul görmektedir. “Gözlem” ise manayı, soyutu içermektedir. O halde bir bilimsel araştırma açısından gözlem nedir denildiğinde onun “manayı” ifade etmekte olduğu söylenebilir. Buna göre gözlemin soyut/mana boyutlu temel yönlendirici olduğu hakikati, esasında modern Batı medeniyetinin bilgi ve araştırma tekniğinin de en temel hareket noktasını oluşturduğu söylenebilir. Böylece gözlem (mana/his/duygu) üzerinden zorunlu olarak hem pagan Batı medeniyeti akıl-bilgi etkileşimine dayalı araştırma tekniği hem de **Tevhidi Düşüncenin** ilmi yönteminin başlangıcını taşıdığı görülür. **Tevhidi Düşünce** ilmi yöntemi, “gözlem”i vahye dayalı çerçevede ele alarak modern Batı medeniyetinin gözlem anlayışının değer vurgusundan farklı değerlendirdiği açıktır.

1.2. Modern Düşüncenin Salt Akılcı Bilgi Üzerinden Araştırma Yapma Zihniyetinin Ortaya Çıkışı

Zihniyet; ictimai(toplumsal) yapıdaki bütün kesimlerin sahip oldukları değer yargıları, tercihleri ve eğilimlerinin tamamını belli bir bakış açısından(örneğin din yada iktisat...vs) hareket ederek açıklayan bütünlükçü bakış açısı olarak belirtilir²¹. Zihniyet konusuna bir başka noktadan bakarak yaklaşıldığından ise onun hem “**görünen(zahir, dış)**” hem de **görünmeyen(batın, iç)**” unsurları bütüncü olarak ele alma niteliğinden dolayı ictimai yapının örtük(gizli) kültürel sistemi şeklinde de ifade edilebilmektedir²². Buna göre zihniyeti “bir toplumun kültürünün davranışlar yoluyla düşünce dünyasına ve buna bağlı olarak da sosyal hayata yön vermesini sağlayan değerler topluluğu olarak da belirtmek mümkündür”. Bu bağlamda

19 Türer, Celal ; Felsefe Ve Birlik/Tevhit Şuuru, **İctimai Düzenin(Sistemin) Kuruluşunda Tevhidi Düşünce ve Toplum Felsefesi**, Der(Edi):Osman Şimşek, İlmar(İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Derneği) Yayınları No:3, 2018, Ankara, ss. 85

20 Şimşek, Osman(b); Tevhidi Düşüncenin Düzen Kurucu” İctimaiyat Felsefesi(Toplum felsefesi), **İctimai Düzenin(Sistemin) Kuruluşunda Tevhidi Düşünce ve Toplum Felsefesi**, Der(Edi):Osman Şimşek, İlmar(İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Derneği) Yayınları No:3, 2018, Ankara, ss. 43

21 Ülgener, F.Sabri(a) ; **Zihniyet Aydınlar ve İzm'ler –Toplu Eserleri -4** Derin Yayınları 78, 2006, İstanbul, ss. 14

22 Şimşek Osman; Sabri F.Ülgener’in Zihniyet ve Girişimcilik Anlayışına Bilgi Sosyolojisi Açısında Yaklaşım, Sabri Fehmi Ülgener Küreselleşme ve Zihniyet Dünyamız, (Edi; Murat Yılmaz), Ankara:T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2007,Ankara, ss. 205

zihniyet, bir ictimai yapının görünen ve görünmeyen unsurlarını bütüncül manada ele aldığından dolayı geniş bir bakış açısına sahiptir. Buna göre zihniyetin **"kendine göre bakma"**, **"izafilik taşıma"** niteliğine sahiptir. Buna bağlı olarak toplumsal bir yapının ya da bir medeniyet sisteminin **"bilgi inşası"** nın da kendisine göre(yani kendi milli kültürüne, tarih felsefesi anlayışına, değer sistemine, edebiyat anlayışına, iktisat aklına, kendine ait dünya görüşüne göre...) bakma niteliğinden dolayı önemli bir **" farklı olma"** vasfını da içermekte olduğu görülür. Böylece her medeniyetin bilgi ve akıl anlayışı, **kendi medeniyetinin zihniyet dünyasına** göre kurulmuş olduğu sonucuna ulaşmak mümkün olmaktadır.

Söz konusu incelememiz bağlamında modern Batı medeniyetinin **"salt akıl-bilgi - bilgi yöntemi"** nin zihniyet yapısını materyalist anlayışa göre oluşturduğu açıktır. Buna karşın İslam medeniyetinin **Tevhidi Düşünceye** dayalı akıl ve bilgi anlayışının zihniyetini de dini ve ahlaki unsurlarını da dikkate alarak **"Tevhidi Düşünce - Tevhidi Zihniyet"** ilişkisini, **"kendine göre"** oluşturduğu ve inşa ettiği söylenebilir²³. Böylece İslam medeniyeti; akıl, bilgi, bilgi yöntemi ve ilmi araştırma niteliğini, tevhidi ilmi zihniyeti ile gerçekleştirdiği görülebilir.

Modern tarih ve toplum okuması, materyalist düşünce ve zihniyet yapısına göre yani Eski Yunan medeniyet anlayışı özüne (kendine) göreden hareket ederek, teknoloji ve para(ekonomi) yani "madde" nesnesi üzerinden salt akılcı toplum felsefesi kurgusunu, sosyal bilim ve bilgi kurgusunu oluşturmuştur. Ampiristik araştırma zihniyetini de bu salt akıl ve bilgi inşa etme yöntemi ile meydana çıkarmıştır. Bu madde nesnesi üzerinden oluşan araştırma yapma düşüncenin arkasında, kökeninde "gerçek dünyanın maddeden ibaret olduğu, maddesel hareketlerinde değişmez yasalara bağlı" olarak ilerlediği materyalist zihniyetin bulunduğu bilinmektedir²⁴. Buna göre özellikle aydınlanma ve ardından da 19. yüzyılda beliren pozitivizm düşüncesi temel anlayışına göre oluşan modernleşmecî sistem, dünyadaki tüm toplumların insan-kültür-toplum ilişkilerinin beşeri boyutunu da inceleyen beşeri-sosyal bilimlerin; "bilim", "olgusal deneyimlerimizi betimleme", düzensizlik ve karmaşık duyu verilerimizi düzenliliğe bağlı düşüncemizle anlaşılır kılma, "gözlem ve gözleme dayalı uslama" ile ...yasal ilişkileri bulmaya²⁵, bu bulmaları da "objektiflik" dayatmasıyla inşa edildiği görülmektedir. Böylece modern sistemdeki bilgi müktesebatı ve buna bağlı bilgi üretme yöntemi ana akımlar itibariyle;

- ya pozitivism ya da pozitivism mahreçli hermonotizimden
- ya da Marksist düşünce anlayışından hareket eden genel bir sistem şablonuna yönelik bir görüntü üzerinden oluşmaktadır. Buna göre modern Batı medeniyeti, yukarıda belirtilen unsurların inşa ettiği "rasyonalist bilgi"

23 Ülgener, F.Sabri (b); Zihniyet ve Din İslam ve Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı, **Toplu Eserleri -3**, Derin Yayınları 77, 2006, İstanbul, ss. 177

24 Yıldırım, Cemal ; **Bilim Tarihi**, Remzi Kitapevi, 7. Baskı, 2001, İstanbul, ss. 145

25 Yıldırım, Cemal ; **Bilimsel Düşünce Yöntemi**, İmge Kitapevi, 2. Baskı 2008, Ankara, ss. 195

ve “bilim dayatmacılığı” davranışı üzerinden dünya toplumlarına yön vermektedir. Bu durum, şematize bir ifade ile gösterilmek istenirse aşağıdaki görünümün ortaya çıktığı anlaşılır;

şeklinde modernleşmenin sosyal bilimi anlayışını ve modelini kurgulayan “sistem” yapılanmasının topyekûn olarak bu çerçevede oluştuğu söylenebilir²⁶. Buna dayalı olarak modern dönemin bilgi yönteminin zihniyet teması iki ana eksen den ilerleyerek oluşmuş olduğu belirtilir. Buna göre;

26 Şimşek Osman(a); Türk Yönetim Kültüründe Ahlak, Kültür ve Adalet Anlayışı, **Türk-İslam Tarihinde Yönetim Uygulamaları**, Edi. Murat Akçakaya, Gazi Kitapevi, 2018, Ankara, ss. 62-63

Böylece pozitivist sosyal bilim alanında bilim dalları açısından oluşan bilim alanlarını inşa eden bilgi zihniyeti, salt (saf) akılcılık üzerine kurulmuştur²⁷.

Medeniyetleri kendi sosyal bilim alanları inşa etmiş olduğundan, bu sosyal bilim alanlarının her birinin iç bilimsel yapısını, ait olunan medeniyetin akıl-değer ilişkisi inşa etmiş olacaktır. Bu bağlamda modern Batı medeniyetinin "salt akılcı bilgi-materyalist değer" üzerinden medeniyete yön veren sosyal bilim dallarının iç yapısı, salt akılcılık üzerine oluşturulmuştur. Söz konusu bu durum şekil yardımı ile konu açıklanmak istendiğinde aşağıdaki görüntünün ortaya çıktığı söylenebilir.

Pozitivist Sosyal Bilim alanlarının salt akılcılık bilgi üzerinden İnşa edilmesi;

Salt Akılcı Pozitivist Sosyal Bilim Zihniyeti

Salt Akılcı (Paganist) Bilimsel (**Science**) Bilgi Zihniyeti Üzerinden
Medeniyet İnşa Eden Sosyal Bilim Alanları

Salt(saf) Akılcı FELSEFE BİLİMİNE Dayalı Bilimsel Bilgi
Salt(saf) Akılcı SOSYOLOJİ BİLİMİNE Dayalı Bilimsel Bilgi
Salt(saf) Akılcı PSİKOLOJİ BİLİMİNE Dayalı Bilimsel Bilgi
Salt(saf) Akılcı EKONOMİ BİLİMİNE Dayalı Bilimsel Bilgi
Salt(saf) Akılcı HUKUK BİLİMİNE Dayalı Bilimsel Bilgi
Salt(saf) Akılcı POLİTİKA/SİYASET BİLİMİNE Dayalı Bilimsel Bilgi
Salt(saf) Akılcı EĞİTİM BİLİMİNE Dayalı Bilimsel Bilgi

Böylece salt akla dayalı olarak oluşan bu bilim dalları vasıtasıyla sadece duyu organlarının gözlem yapmasına ve deney yapmasına dayalı olarak oluşan bilgi, pozitivist bilgi yöntemine dayalı bilim anlayışından şekillenmektedir²⁸. Buna göre pozitivist bilgi anlayışı, salt akılcı bir zihniyete sahip **nicel** araştırma yapmaya ancak yönelebilmektedir. Bu araştırma yönteminde rasyonalizm, ampirizm, pozitivism,

27 Şimşek, Osman(b); Tevhidi Düşüncenin Düzen Kurucu" İctimaiyat Felsefesi(Toplum felsefesi), **İctimai Düzenin(Sistemin) Kuruluşunda Tevhidi Düşünce ve Toplum Felsefesi**, Der(Edi):Osman Şimşek, İlmar(İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Derneği) Yayınları No:3, 2018, Ankara, ss. 21

28 Yıldırım, Cemal ; **Bilimsel Düşünce Yöntemi**, İmge Kitapevi, 2. Baskı 2008, Ankara, ss. 195

nominalizm, sensualizm, konseptüalizm gibi akımlar, belirgin bilgi akımları olarak katkı vermekte oldukları söylenebilir.

Hermonotik bilgi yöntem anlayışı ise tüm bu ilimleri “değer-akılcılık” ilişkisinin etkileşimi bağlamında ele aldığı görülür. Buna göre söz konusu bu ilişki hermonotik yaklaşım bağlamında insan davranışını anlamak için onun anlamını yorumlamak gerektiği üzerinden şekillenmiştir. Böylece hermonotikler insan davranışını tabiatla sürekli ve düzenli olarak görülen olayların bir yasaya bağlanmış şekli ile görmekten uzak olarak,” insanların kendi faaliyetleri için sahip oldukları amaç ve nedenlerin kavranmasının gerekliliğini” savunan bir anlayışa sahiptirler²⁹. Hermonotik anlayışın bu kabulü üzerinden Batı Avrupa’da “değer” olarak Hristiyanlığın teslis inancına dayalı inanıştan hareketle; din, kültür, inanç, değer, ahlak, semboller gibi soyut temalı unsurları rasyonalite eşliğinde ele alınarak rasyonelleştirilmiş (akılcılaştırılmış/üç tane tanrı kabulü) Hristiyanlığa dayalı düşünce ve bilgi inşası ile bilimsel bilgi yöntemi ve araştırma tekniğinin oluştuğu ortaya çıkmaktadır. Buna göre **nitel** araştırma yöntem içeriğine sahip olarak belirtilen hermonotizm, sezgicilik ve anlamacılık/yorumsamacılık ile ilgili olarak açıklanmaktadır.

Bu gelişmelerin neticesinde ise 19. Yüzyıl ile 21. Yüzyıl aralığında modern Batı medeniyeti yukarıda ifade edilen sosyal bilim alanlarının ile içyapısını inşa ederek; medeniyet sistemini, materyalist toplum yapılanmasını, rasyonalist salt akılcılığa dayalı pagan bilgi anlayışı ile bilgi yöntemini oluşturmuş olduğu görülmektedir³⁰.

1.3. Modern Düşüncede Salt Akılcı Bilgi Üzerinde Araştırma Yapma Yönteminin Ortaya Çıkışı

İslam medeniyeti 7.yy da bir güç olarak ortaya çıktı³¹. Bu gelişmeleri hâkim bir şekilde 13. Yüzyıla kadar ve sonrasında 19. yüzyıla kadar, “**Tevhidi Düşünce**” anlayışı ve onun ilmi yöntem metodu üzerinden dünyaya doğrudan yön vermiş olduğu açıktır.

Batı medeniyeti ise İslam dünyasından bilgi öğrenmeye ya da bir başka ifade ile “ilim” ve “ilmi düşünce” eğitimi almaya 10. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren başladığı söylenebilir. Bu temel bilgi edindirme eğitimi, modernleşme sürecinin başladığı 16.yüzyıla değin 500 yıl kadar bir zaman aralığında sürmüştür³². Buna göre Batı medeniyetinin adeta ilkokul öğretmeni olan yani ona; okuma, yazma ve

29 Gökçe, Birsan ; **Toplumsal Bilimlerde Araştırma**, Savaş Yayınları,1992, Ankara, ss. 32

30 Şimşek, Osman ; Medeniyet ve Sistem İnşa Edici Vasfiyla Tevhidi Düşünce,İlmar(İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Derneği)Yayını, Yayın No:1, 2016, Ankara, ss. 125

31 Sezgin, Fuat ; **Bilimler Tarihçisi Fuat Sezgin**,Konuşan : S.Turan, Timaş Yayınları, 2010, İstanbul, ss. 90

32 Sezgin, Fuat ; **Bilim Tarihi Sohbetleri**, Konuşan. S.Turan. Timaş Yayınları 15. Baskı, 2018, İstanbul, ss. 126

ilmi düşünmeyi öğreten ilk hocası konumundaki unsurun, İslam medeniyeti olmuş olduğu söylenebilir. Bu öğrenmenin 13.yüzyılda, Aquinas'lı Thomas'ın Farabi ve İbn-i Sina'nın bilgi metodunun takibi ile Batı Avrupa'da artık bilgi öğrenmenin kurumsallaştırılma sürecine somut olarak girdiği görülür³³. Buna göre Batı'da bilimin "canlanma hareketi" İslamiyet'in ortaya çıkmasıyla kendini göstermiş olduğu açıkça gözükmemektedir. Böylece Avrupa'nın 12.-13. Yüzyıllar sürecinde başlayan ve 16 yüzyıl ve ardından da "günümüze kadar giderek hızlanan ...bilimsel başarılarını azımsanmayacak ölçüde İslam döneminin çalışmalarına borçlu olduğu inkar edilemez"dir³⁴. Bu noktada 1300 yıllarında Batı Avrupa antik dünyanın bilim ve düşüncesini de, İslam dünyası üzerinden daha yeni yeni aramaya yönelmeye başladığı görülmektedir. Bu süreçte Batı Avrupa, "Eski Yunan ve Roma'ya ait parlak uygarlığa tırmanma çabasına henüz yeterince girmemiştir"³⁵. Bu durumu teyit eden şey ise 13, 14. ve 15. Yüzyıllarda dahi İslam medeniyetinin, bilinen dünyanın üç kıtasında **Tevhidi Düşünce** ilmi bilgi yöntemi üzerinden siyasal hâkimiyetini kurmuş olması gerçeğidir. Bu hâkim süreç 19. Yüzyıla değin açık bir şekilde devam etmiştir. 19.Yüzyılın hemen başında dahi Osmanlı üzerinde İslam medeniyetinin hâkim ihtişam sergileme niteliğine sahip olduğu belirtilir³⁶. Buna göre modern Batı'nın da 13. Yüzyılda kurumsal düzeyde somut olarak başlayıp 19.yüzyıla değin süren gelişim sürecine yön veren İslam medeniyetinden **alıntıları, 600 yıllık bir bilgi takibine bağlı olarak oluştuğu söylenebilir.**

Öte yandan modern bilgi kuramı içinde yer alan pozitivist düşünce anlayışı ve onun bilgi inşasına bağlı olarak A. Comte toplumları "**üç hal**" yasası ile değişime tabi olarak açıklamakta olduğu yaygın olarak bilinmektedir. Buna göre A. Comte'nin toplumsal değişme ve toplum yapıları bağlamında ele aldığı toplumlar teolojik, metafizik ve pozitif aşamalar sürecini yaşamaktadır. Bu bağlamda ;

Teolojik aşama; -sonsuzdan ,, Milattan sonra (MS) 13.yüzyıla kadar geçen süredeki toplumları içermekte,

Metafizik aşama ; MS 13Yüzyıldan -18Yüzyıla kadar geçen süre,

Pozitif aşama ise ; MS 19. Yüzyıldan sonrasına doğru geçen zaman aralığı olarak belirtilmektedir³⁷.

33 Sezgin, Fuat; **Bilim Tarihi Sohbetleri**, Konuşan. S.Turan. Timaş Yayınları 15. Baskı, 2018, İstanbul, ss. 130-132

34 Yıldırım, Cemal; **Bilim Tarihi**, Remzi Kitapevi, 7. Baskı, 2001,İstanbul, ss. 14

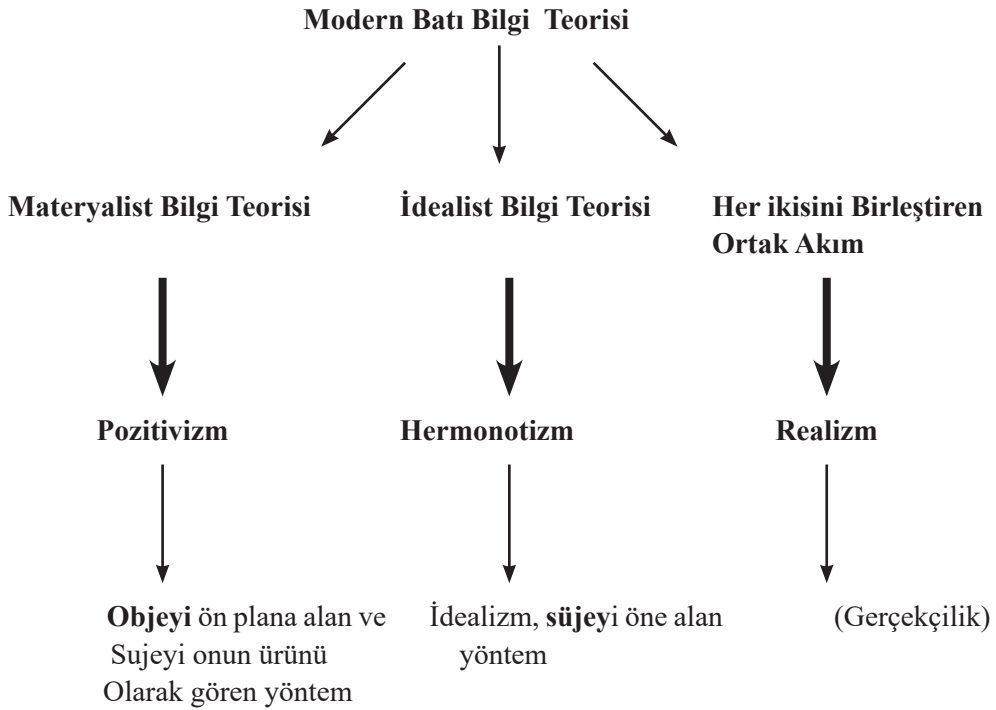
35 Butterfield,Herbert; Dante'nin Dünya Görüşü, C.Yıldırım, **Bilim Tarihi**, Remzi Kitapevi, 7. Baskı, 2001, İstanbul, ss. 169

36 Braudel, Fernand; **Uygarlıkların Grameri**, Çev; M.A.Kılıçbay, 2.Baskı, İmge yayınları, 2001, Ankara, ss. 125

37 Comte,Auguste; The proggres of Civilization trough Three States, **Social Change**, Edit.Amitai and Eva Etzioni, Basic Books, 1964, Newyork-London, ss. 19

Buna göre modern Batı 13. Yüzyılda henüz ilkel bir düzeydeyken, İslam medeniyeti dünyanın üç kıtasında **Tevhidi Düşünce** bilgi ve düşünce anlayışı üzerinden kurmuş olduğu ilmi yöneme dayalı toplum yapısını ; siyasal, hukuki, eğitim ve iktisadi, maliye ilim dallarını oluşturan ilmi yapısı ile hükümran bir süreçtedir.

19. yüzyılda ise modern Batı, aydınlanma düşüncesi ve sanayi devrimi-teknolojik gelişme etkisiyle; liberalizm, kapitalizm, laiklik, sekülerleşme ve pozitivism başta olmak üzere tüm bu etkiler sonucu gelişmiş ve hâkim bir konuma yükselmiştir. Bu noktada 19.yüzyıldan bu yana bilgi yöntemi modern Batı'da salt akılcılığa dayalı olarak üçlü bir tasnif yolculuğuna çıkmıştır. Buna göre modern Batı dünyasında bilgi, bilgi yöntemi, bilgi teorisi ve bunlara bağlı olarak alan araştırmaları birbirlerinden farklı üç boyutta ele alınmaya başlamış olduğu görülür olmuştur.

Bu noktada her üç bilgiye dayalı alan araştırmalarının geliştiği görülmektedir³⁸. Buna göre alan araştırmalarının modern Batı toplum tarihindeki oluşumu, 20.yüzyılın başlarında görülür olmuştur.

19. yüzyılda sanayi toplumu haline dönüşen Fransa'da toplum bilimi Comte-Durkheim çizgisinde ana gelişimini ilerletmiştir. Almanya'da ise Marks-Weber

38 Gökçe, Birsen ; **Toplumsal Bilimlerde Araştırma**, Savaş Yayınları,1992,Ankara, ss. 30-35

'in başını çektiği “ **sosyal bilimlerde kuramsal toplum bilimsel gelişmeler**” ortaya çıkmıştır. 20. Yüzyılın başında ise 19. Yüzyıldan buyan uygulamaya konulan sanayileşmeden kaynaklanan sorunlarının toplum ölçeğinde ortaya çıkardığı sorunları anlayabilmek ve bu sorunların kökenlerine inebilmek adına önce Fransa’da ardından da İngiltere ve ABD’de yeni bir toplum bilim hareketi” nin olduğu gözlenir olmuştur. Bu hareketin temelinde kuramsal toplum bilim gibi yine toplumsal gereksinimlerden kaynaklanmakla beraber “**alan**” incelemelerine dayanan bir toplum bilim yaklaşımı olarak oluşmuştur. Böylece “**alan**” **araştırmaları** ile sanayileşmeye bağlı olarak modern Batı’da ortaya çıkan sorunları salt akılcı yöntem ile ölçme ve böylece toplumdaki değişme ve gelişmeleri anlamının sistematik yolunun inşa edildiği görülmeye başlanmıştır. Buna göre modern Batı medeniyetinde 20.yüzyılın başlarında teknolojik ilerleme, sanayileşme ve şehirleşme sonucu ortaya çıkan sorunların çözümü için teorik sosyoloji ile birlikte tarihsel çözümlemelere dayalı toplum yasalarına ulaşmayı amaçlayan başta pozitivist ardında da hermonotik araştırma alanlarının geliştiği görülmüştür. Bu noktada oluşan sorunları “**aland**” inceleyerek çabuk ve mikro temelli çözümler getirilmeye yönelmiştir.

İlk alan araştırması çalışmalarına liberal-kapitalizm ve endüstrileşmenin hızlı geliştiği Fransa ve İngiltere’de yapılmaya başlandığına dair uygulamalar görülmektedir. Bu bağlamda Fransa’da **La Play’ci** toplumbilimi okulun “endüstri yaşamının işçi sınıfı üzerindeki etkilerini araştırmak, sanayi kesiminde çalışan insanların sorunlarını belirleyebilmek amacıyla işçi aileleri üzerinde yaptığı monografik çalışmalar “alan” incelemelerini ilk örneklerini oluşturur”. **İngiltere’de ise, La-Play’** in başlattığı bu uygulamayı **Charles Booth** Doğu Londra’da yaşayan halkın çağdaş endüstri koşulları içindeki durumunu konu alan çalışmasıyla başlatmıştır. **ABD’de ise** toplumsal inceleme, bilimsel bir nitelik kazanmadan önce toplumsal sorunlara eğilen gazetecilik ve çeşitli edebiyat türleri doğrultusunda ele alınmıştır³⁹. Buna göre özellikle sanayi devrimi-pozitivizm-kapitalizm dengeyi bozduğundan yeniden düzen için bir arayış adına bu araştırmalar ağırlıklı olarak yapılır. Bu noktada alan araştırmaları modern Batı’da iki ana çizgiden yayılarak olduğu söylenebilir. Bu iki ana çizgi ise;

Modern Alan Araştırma Ekolleri

Fransa’da **La Play’ci** toplumbilimi okuluna göre oluşan alan araştırması

İngiltere’de ise **Charles Booth’un** oluşturduğu alan araştırması

39 Gökçe, Birsen ; **Toplumsal Bilimlerde Araştırma**, Savaş Yayınları,1992,Ankara, ss. 20

İlk alan çalışmalarının ortak özellikleri sanayileşme-endüstrileşmeye bağlı olarak modern Batı toplumda ortaya çıkan sosyal patolojik olayların belli bir yönünün incelenmesine dayalı gerçekleşmiştir. Oluşan sosyo-patolojik sorunun anlaşılmasına alan araştırması ile yönelinmiş ve ardında da sorunun aşılmasına yönelik plan ve programların yapılmasına geçişte salt akılcı bilgi üzerinden çözümlemelere gidilmiştir. Bu bağlamda alan araştırmaları amaç bakımından iki ayrı yaklaşım çerçevesinde geliştiği görülmektedir. Bunlardan ilki toplumsal incelemeler yaklaşımıdır. İkincisi ise 1950'li yıllardan sonra gelişen "**toplum bilim araştırma yaklaşımı**". Söz konusu özellikle 1950'lerden sonra modern Batı medeniyetinde gelişen ve günümüzde tüm alanlarda plan ve strateji oluşturmak için kullanılan pozitivist mahreçli, salt akılcılığa dayalı toplum bilim araştırmaları "toplum biliminin gelişip yaygınlaşmasına yol açtığı gibi toplumbilimin yöntemine, özellikle alan araştırma ve tekniklerinin geliştirilmesi yoluyla da büyük katkılar sağlamakta" olduğu belirtilir⁴⁰. Ancak bu pozitivist mahreçli alan araştırmaları ağırlıklı olarak salt akılcı, duyu organları verileri ile ölçülebilen şeyleri bilimsel olarak ele alma dayatmasının da bu noktada keskinlik taşıdığı da belirtilebilir. Bu yöntem içinde duyu organların ile göremediğin ya da işitmediğin "yoktur" denilerek, insanın duyu ve his alanlarını görmezden gelerek bilginin sadece salt akıl ile üretileceğini kesin inancı içinde "bilimsellik/tarafsızlık" iddiası ve dayatması içinde bulunduğu söylenebilir. Dolayısıyla pozitivism, bilginin ilahi, vahye dayalı boyutunu salt akılcılık üzerinden hareket ederek kabul etmediğinden akılcı paganizme düştüğü de belirtilebilir. Buna göre modern pozitivist ve Hristiyan rasyonalizmine dayalı hermonotik bilgi anlayışı, modern Batı bilgi yönteminin alan araştırma akılcı oluşturmuştur. Bu alan araştırmalarına yönelik olarak da her iki tekniğin kendi kavramsal çerçevesinin olduğundan da söz edilebilir.

Alan Araştırma Tekniklerine Yön Veren Gelenekler

Pozitivist Bilgi Geleneği

Pozitivist Düşünce Yöntemi
Salt Akılcı Bilgi
Maddeselci Bilgi
Doğacı Bilgi Geleneği
Olgusalçı Bilgi
Nicel Bilgi Yöntemi
Açıklamacı Bilgi Yöntemi
Akıl-Madde İlişkisine Dayalı Bilgi
Tümevarım

Hermenotik Bilgi Geleneği

Hermonotik Düşünce Yöntemi
Manayı Akılcılaştıran Bilgi
Mana Merkezli Bilgi
Kültür bilimci Bilgi Geleneği
Anlamacı Bilgi
Nitel Bilgi Yöntemi
Yorumsamacı Bilgi Yöntemi
Akıl-Mana(rasyonelleştirilmiş) Bilgi
Tümdengelim

40 Gökçe, Birsen ; **Toplumsal Bilimlerde Araştırma**, Savaş Yayınları, 1992, Ankara, ss. 21-22

Böylece modern dönem alan araştırmaları, toplumsal yapıyı bütünlüğü içinde kavrayacak kuram yoksunluğundan (**Tevhidi Düşünce** anlayışı yoksunluğundan dolayı) ve ilişkileri tarihsel süreç içinde inceleme imkânı verecek bir bakış açısından yoksun olduğu görüşüne ulaşılmıştır. Bu yönüyle de modern alan araştırmasına dayalı elde edilen salt akılcı bilgiler toplum okumasında, sistem kurulmasındaki ana stratejilerin belirlenmesinde nitelikli bir sunum ortaya koyamadığı söylenebilir. Bunun tabii sonucu olarak modern Batı'da pozitivism, hermonotizm ve realist yaklaşımlar ve bunların sistem tartışmaları ve kaos eksik olmadığı belirtilebilir. 1. ve 2. Dünya savaşları, 1929 buhranı, modernite post modernite, liberal pozitivism-Marksist pozitivism ve günümüzde 3. Dünya savaşına "medeniyetler savaşı" ölçeğinde yönelişin ardında modern Batı'nın en baştan buyana salt akılcılık tekçilik üzerinden kurduğu düşünce yönteminin bulunduğu söylenmesi, sistem analizi bağlamında pek yanlış olmasa gerektir.

2. BÖLÜM

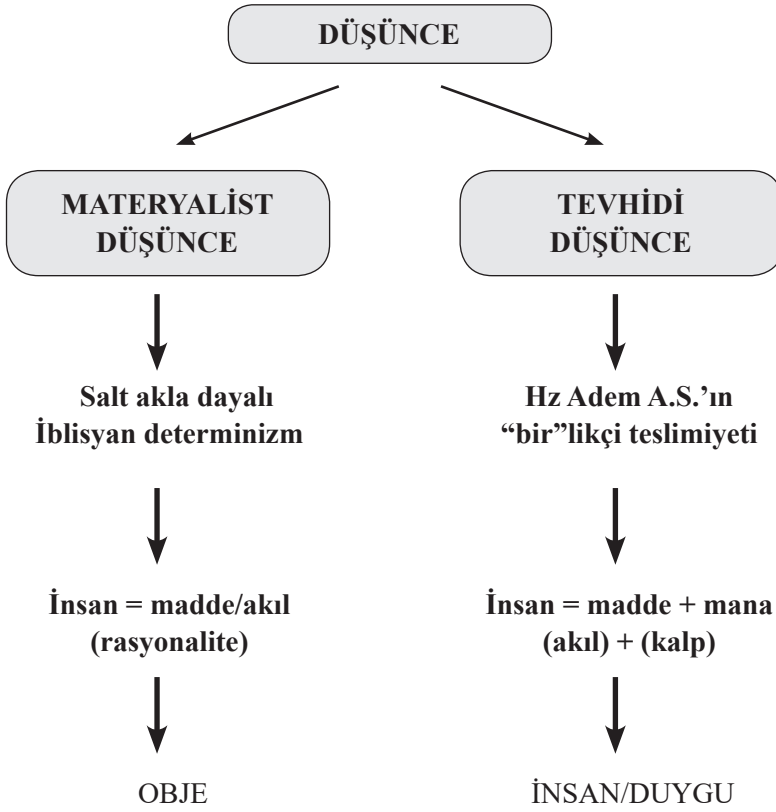
TEVHİDİ DÜŞÜNCE İLMİ YÖNTEMİNİN, BİLGİ İNŞA ETMEDE VE İLMİ ARAŞTIRMA YAPMADAKİ BÜTÜNCÜL NİTELİĞİ

Tevhidi Düşünce araştırma mantığına göre aklın odağında, dengeyi bozma süreci veya süreçleri olmadığında, ancak “kudreti” tanıma merkezli idraki geliştirici bir araştırma mantığının varlığı öne çıkmaktadır. Çünkü insan kulluk yani yüksek idrakle Allah’ı (önce kâinattaki sergilenen fiiller de sonra esmalar ile) tanımak ve bilmek için gönderilmiştir. Buna ilaveten **Tevhidi Düşünce** araştırma mantığına göre ikinci olarak araştırma mantığı; yeni döneme(geleceğe tevhibi açıdan yön verebilme adına) düzen vermek için daima “ilim-araştırma-düşünme” süreci ile araştırma-geliştirmenin, “sistem kurma” açısından önemi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Böylece **Tevhidi Düşünce** anlayışının ikinci araştırma mantığı buna göre oluşmuş olduğu söylenebilir.

Bu noktada **Tevhidi Düşünce** Araştırma mantığına “İKRA”(Oku) emri ile başlanması, esasında **Tevhidi Düşünce** anlayışının ilk ilmi araştırma yapmadaki akli yönteminin niteliğini ortaya koymakta olduğu söylenebilir. “**Oku**” emri ile; **kendini oku**”, “**kainatı oku**”, “**kainattaki düzeni, işleyişi**”, genel kanunun tüm ilim alanlarına sistemsel etkileyişini, onu düzenliliklerinin kanunun “**Oku**” denilerek, **Tevhidi Düşünce** esasında insanı, kainata bir bütüncül ilmi araştırma yöntemi ile bakmasını emrederek dünya hayatını, dünya sistemini, dünyadaki ilim hayatını oluşturur. Ancak İslam, bu “**Oku**” mayı da gelişi güzel bir çerçevede sunmamaktadır. İslam’ın **Tevhidi Düşünce** araştırma yapma ilmi bakışı, bunun nasıl yapılması gerektiğine yönelik bir de yöntem sunmaktadır.

“Yaradan Rabbi’nin adı ile oku”

Yani gelişi güzel salt akılcı bir mahiyette değil, Vahyin emrinde şekillenmiş akıl, göz ve işitme duyusu ile okunması istenmektedir. Buna göre **Tevhidi ilmi yöntem** göre araştırma yapmak, inceleme yapmak, kıyamete kadar İslam ilim yönteminin hem **mevcut** olduğuna, hem de tüm kâinat ve eşya ya yönelik “**Oku**” manın bu ilahi ilmi yönetime göre yapılmasının da “farz” yani Allah’ın emri olduğuna dikkat çekmekte olduğu söylenebilir.

Buna göre materyalist anlayışa göre bilgi inşa etme ve araştırma yapma tekçi ya madde ya da mana veya sadece tümevarım/tümdengelim tek faktörlülüğüne dayanarak inşa edilmektedir. Bunun nedeni ise salt akla dayalı determinist anlayıştır. Oysa İslam medeniyetinde bilgi ve bu bilgiye dayalı ilmi araştırma yapma teknik bilgi “**madde+mana**” bütüncüllüğüne ya da tevhide dayanarak oluşmaktadır. Bunun da nedeni olarak; vahyin emrine girmiş akıl ile bilgi ve araştırmanın yapılması yönteminden kaynaklanmış olmasındandır. Çünkü akıl, dış dünyaya açılma konusunda duygulardan bağımsız değildir. Bu bağlamda insanların bir ömür süresince ortaya koymuş oldukları yani yapmış oldukları tercihler, almış oldukları kararlar ve idealleri, duyguya bağlı olarak yönlendirilmektedir⁴¹. Bu noktada duyguların merkezinin de kalp, yani peygambere gelen vahyin ve kâmil insana gelen sessiz sözsüz bilgilerin yani ilhamların alındığı yerdir. Modern bilimde ise bu materyalist bağlamda “obje” olmaktadır⁴². Buna göre dış dünyaya akıl ile bakılıp, incelenip yani “okuma” ile ilmi bilginin üretilmesi söz konusu olmaktadır. Buna göre **Tevhidi**

41 Daryal, Ali Murat ; Psiko-Sosyal Açından Medeniyetler ve Mesajları, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınlar No: 344, 3. Baskı, 2015, İstanbul, ss. 79

42 Daryal, Ali Murat ; Psiko-Sosyal Açından Medeniyetler ve Mesajları, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınlar No: 344, 3. Baskı, 2015, İstanbul, ss. 82

Düşünce ilmi bilgi inşası ve araştırma tekniği ile ; insan, eşya, kainat okumasının gerçekleşmesi bu yöntem ile oluşması gerekmektedir. Bu ise **Tevhidi Düşünce** ilmi bilginin daimi olarak kıyamete kadar geçecek tüm zamanlara hitap eden bir bilgi ve araştırma tekniğini bünyesinde taşıma anlamına gelmektedir.

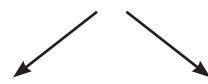
Tevhidi Düşünceye Göre Varlık Bilgisinin Tevhidi Akla göre Oluşumu

MUTLAK VARLIK

ALLAH

YARATILMIŞ VARLIK

Eşya
(Madde)

İnsan

Tevhidi Bilgi İnşası= Allah, Madde(Obje) – İnsan (Suje)

İLİM

Böylece **Tevhidi Düşünceye** dayalı medeniyet inşa edici bilginin

BİLGİ= ALLAH, - Madde (obje)-İnsan /duygu(Suje)

İLİM Vayhin emrinde tüm yaratılmış varlığı okumak şeklinde oluştuğu belirtilebilir. Bu bağlamda

“*Allah herşeyi Yaratmıştır*”⁴³ ayeti ve

“*Yaratan Rabbinin adı ile Oku*”⁴⁴ ayeti de okumanın, ilim yapmanın, araştırma yapma ve araştırmaya dayalı bilgi üretmenin hem yöntemini hem de maddi tavır ve davranış ile ortaya koymasının, emir kipi vurgusu ile yerine getirilmesinin zorunluluğuna dikkat çekilmekte olduğu belirtilebilir.

43 Zümer Suresi 62

44 Alak Suresi 1

O halde; yaratılmış olan **Herşeyin** (insan, kainat, tıp, iktisat, siyaset, maliye, cemiyet, devlet...), “Oku”(Emir kipi) ama Rabb’inin ilmine göre oku(bu okumayı tevhide/Tevhit ilmine göre oku şeklinde) yapılmasının zorunluluğunun bulunduğu açıktır. Böylece “Tevhidi Bilgi”nin = Vahyin emrine girmiş aklın ürettiği bilgi” ile (“oku” ması ile)gerçekleşeceği açık olduğundan, İslam Medeniyetinin bilgi inşa etme ve araştırma yapma zihniyetinin daimi bir yöntem sunumuna sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda **Tevhidi Düşünceye** dayalı daimi bilgi yöntemi ile;

- Kâinatı Tevhide(Düşünceye) göre Oku,
- İnsanı Tevhide(Düşünceye) göre Oku,
- Gök ilimlerini Tevhide(Düşünceye) göre Oku,
- toprağı, dağı, yaprağı, hücreyi, insan ilişkilerini, hak-hukuk ilişkilerini, cemiyeti, düşünmeyi, İktisad ilmini, siyaset ilmini, eğitim ilmini, ictimaiyat ilmini, felsefe ilmini tevhide göre oku (düşünmezsiniz, akıl etmezsiniz gibi), ahlaki tevhide göre oku, dini tevhide göre oku, edebiyatı tevhide göre oku, milleti, millet sistemini tevhide göre oku, yeraltı ve yer üstü kaynaklarının ilmini tevhide göre oku, makine/bilgisayar/uçak/füze ilmini tevhide göre oku, fizik ilmini tevhide göre oku, kimya ilmini tevhide göre oku, kalbini, damarlarını, üretimi, fabrikayı, girişimciliği, sanayiye, teknolojiyi, ... hepsini ama hepsini **Tevhidi Düşünceye** göre OKU emri ile içtimai dünyada tevhide bilgi inşa etmesi, araştırma yapması ve böylece sistem kurması; **Tevhidi Düşünce** ilim geleneği ile kıyamete kadar her an yeniden mevcut olmakta ve olacağı belirtilebilir.

Bunun sonucunda ise ;

Tevhidi Düşünceye Dayalı “Bilgi İnşası” ve “Araştırma” yapma vasfı = Madde + Vahyin emrine göre oluşan Düşünce(Mana)

ile gerçekleşmektedir. **Böylece Kâinat Ana Düzen** sistemini oluşturulmuş olunmaktadır⁴⁵. Buna göre **Tevhidi Düşünce** İlmi yöntem anlayışına bağlı olarak oluşan medeniyet düzeni ve onun bilgi anlayışı ve tevhide araştırma aklını ile oluşan ilim dallarının görünümü ise şöyle oluşması gerekmektedir.

7. yüzyıl ile 19yüzyıl arasında Hakim olan “**Tevhidi Düşünce**”ye Dayalı medeniyet, bu zaman aralığında ;

Tevhidi Düşünceye Göre Tevhide FELSEFE İLMİNE Dayalı Bilgi İnşası

Tevhidi Düşünceye Göre Tevhide İCTİMAİYAT İLMİNE Dayalı Bilgi İnşası

45 Bilgiseven, Amiran . K. ; **Din Sosyolojisi**, Filiz Kitapevi, 1985,İstanbul, ss. 202

Tevhidi Düşünceye Göre Tevhidi NEFSİYYAT İLMİNE Dayalı Bilgi İnşası

Tevhidi Düşünceye Göre Tevhidi İKTİSAT İLMİNE Dayalı Bilgi İnşası

Tevhidi Düşünceye Göre Tevhidi HUKUK İLMİNE Dayalı Bilgi İnşası

Tevhidi Düşünceye Göre Tevhidi SİYASET İLMİNE Dayalı Bilgi İnşası örnekliği bağlamında tüm ilimlerin inşa edilmiştir⁴⁶. Buna göre Her şeyin araştırılmasında kullanılan bu ilimlerin tamamının iç bünyelerinin tevhit anlayışına göre inşa edildiğinden, bu ilmi yöntemin tüm evrene yönelik araştırma yapma niteliğine sahiptir. İslam medeniyetinin bu başarısı ise hem özgün bilgi inşa etme hem de yeniliğe yönelik araştırma ve geliştirmeye dayalı bilgi inşası ile bu 1200 yıllık süreçte yaşanmış olduğu belirtilebilir.

2.1. Tevhit Nedir? Tevhidin İctimai Bilgi Yöntemine Yansıması Yoluyla İctimai İlimlerin İnşasına Aktarımı

Yeryüzünde tüm zamanlarda iki ana bilgi yönteminin var olduğu bilinmektedir. Bunlardan ilki; kâinatı, kâinat içindeki **herşeyi** ve insanı Allah'ın yaratmasına bağlı olarak oluşan Tevhidi bilgi ve onun bütüncül yöntemidir. Bu bilgi "**sonlu kâinat içinde sonsuz bilgi**" anlayışını içermekte olduğu görülür. İkincisi ise İblis'in "ateş-toprak" değerlendirmesine dayalı bilgidir. Bu İblisyan bilgiye göre İblis'in salt akıldan hareket ederek akıl-duyu organları eşliğinde üretmiş olduğu determinizme dayalı pagan tekçi(sadece duyu organı ile üretilen) bilgi yöntemidir. Bu bilgi ise "sonsuz kainat ve aklın sınırı dahilinde sonlu bilgiyi" içermektedir. Daha öncesi Firavun, Nemrut iktidarlarının ve toplum yapılarının hâkim bilgisi olmakla beraber bu bilgi yöntemi modern bilginin kendisini Eski Yunan üzerinden başlatmasına bağlı olarak; eski Yunan, Roma, aydınlanma ve 19.yüzyıldan sonra ise pozitivist bilgi-modern toplum tipi çerçevesinde hareket ettiği görülür. Böylece tüm dünya da var olan bilgi toplamı, ya ilahi kaynaklı tevhidi ya da İblisyan salt akılcı bilgi anlayışı köklerinden türetilmektedir⁴⁷.

Ortaçağın ilk dönemlerinde yani milattan sonra 7.yüzyılda tevhit anlayışı üzerine bina edilmiş İslam dini, Allah tarafından Hz Peygamber Efendimiz'e vahiy yoluyla dünya hayatındaki **herşeyin** ilahi bilgiye göre düzenlenmesi için **Tevhidi Düşünceye** dayalı "**Kâinat Ana Düzen**" işleyişini ortaya koyan ilahi kaynaklı ilmi bilgi üzerine kurulu bir din gönderilmiştir. Buna göre tevhit Allah'ın tekliği/birliği kabulü üzerinden kurulu İslam'ın özü tevhittir. Buna göre tevhit Allah'ın "**mutlak, herşeyin aşkın yaratıcısı, sahibi, ilahı ve Rab'bi** olarak tasdik etme eylemidir"⁴⁸. Bu bağlamda

46 Şimşek, Osman ; Medeniyet ve Sistem İnşa Edici Vasfıyla Tevhidi Düşünce, İlmar (İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Derneği) Yayını, Yayın No:1, 2016, Ankara, ss. 171-178

47 Şimşek, Osman ; Medeniyet ve Sistem İnşa Edici Vasfıyla Tevhidi Düşünce, İlmar (İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Derneği) Yayını, Yayın No:1, 2016, Ankara, ss. 64-67

48 Faruki, İsmail Raci ; Tevhid Düşünce ve Hayata Yansımaları, Mahya Yayınları, Çev: E.Okumuş, 2017, İstanbul, ss. 35

tevhidin **herşeyi, tüm bilgiyi**, ilimleri yaratanın Allah olduğunu ifade etmektedir. Buna göre tüm bilgi, kâinat ve dünya hayatındaki **herşeyin** Allah'ın yaratmasına bağlı olarak tevhit kanuna göre ele alınmasının gereği ortaya çıkmaktadır. Çünkü;

“Kainat Ana Düzen“ işleyişini ortaya koyma açısından Kainata düzen verme ve kainat genel işleyiş yöntem bilgisi yönünden tevhide bakıldığında,

““Göklerin ve yerin mülkü O'nundur.... Her şeyi O yaratmış ve O'na düzen vermiştir”⁴⁹, ayeti kerimesi buna açık bir çerçeve çizmektedir.

Tevhide, kainattaki her şeyin tevhide, tevhit kanuna bağlı olarak açıklanması gereğine dikkat çekmesi açısından bakıldığında ise;

““Allah herşeyin yaratıcısıdır, O herşeye vekildir”⁵⁰,

““Göklerin ve yerin yoktan yaratıcısı O'dur...O her şeyi yaratan ve her şeyi hakkıyla bilendir”⁵¹,

Buna göre tevhit; kainatı, galaksiler, dünyamız ve içindeki tüm şeylerin ana belirleyici düzen kanunu olması nedeniyle öncelikle ictimai ilimleri ve sonrasında diğer ilimlerinde düzenleyicisi bilgi yöntemine sahip olduğu belirtilebilir. Böylece Allah'ın, başta ictimai ilim sahası olmak üzere tüm ilim dallarında, kâinat düzenini kurma ve korumada mutlak güç, kuvvet sahibi olduğu söylenebilir. Bu noktada ictimai ilimlere de tevhidi bir noktadan ya da **Tevhidi Düşünce** esastan bakma gereğinin zarureti ortaya çıkmakta olduğu anlaşılmaktadır⁵². Buna göre Allah'ın **Kainat Ana Düzeni** işleyişinin ilmini Tevhit ilmine yani **Tevhidi Düşünce** bilgi yöntemine bağlı olarak oluşturmuş olduğundan ve öte yandan Allah **herşeyi** yaratmış olduğu ayetlerinin işaretleri doğrultusundan hareket ederek;

Tevhit, Tevhidi Düşünce ilmi anlayışı-**Akıl** ilişkisi,

Tevhit, Tevhidi Düşünce ilmi anlayışı-**Düşünce** ilişkisi,

Tevhit, Tevhidi Düşünce ilmi anlayışı- **İnsan** ilişkisi,

Tevhit, Tevhidi Düşünce ilmi anlayışı-**Bilgi** ilişkisi,

Tevhit, Tevhidi Düşünce ilmi anlayışı- **Kavram** ilişkisi,

Tevhit, Tevhidi Düşünce ilmi anlayışı- **İlmi Yöntem** ilişkisi,

Tevhit, Tevhidi Düşünce ilmi anlayışı- **İctimai ilimler ve diğer tüm**

İlimler (fen, mühendislik, tıp, matematik, mantık)ilişkisi,

Tevhit, **Tevhidi Düşünce** ilmi anlayışı- **Medeniyet ve Sistem(Düzen kurma)**

49 Furkan Suresi 2

50 Zümer 62

51 En'am 101

52 Şimşek, Osman ; Medeniyet ve Sistem İnşa Edici Vasfıyla Tevhidi Düşünce, İlmar (İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Derneği)Yayını, Yayın No:1, 2016, Ankara, ss. 45

ilişkisi gibi kâinat ve dünya içindeki tüm alanlara belirtilen ayetler çerçevesinde kıyamete değin tüm zamanlarda **Tevhidi Düşünceye** dayalı ilmi bilgi ile bilgi üretilip düzenin(sistemin) buna göre kurulabilme imkânını ortaya koymuş olduğu söylenebilir. Böylece **Tevhidi Düşünce**den hareketle yapılan ilmi incelemelerin esasında hakikati kavramada Batı modern düşüncesine göre çok daha elverişli, insanlığın ve daha geniş bir ifade ile varlığın anlaşılmasında daha kapsayıcılık taşımaktadır⁵³. Bu açıklamalardan hareketle “ **Kainat**” ve” **İnsanın yaratılışı**” açısından tevhite bakılmasını gerektiren ayetlere bakıldığında ise ;

“...*Herşeyi ilk baştan yaratan O'dur...*”⁵⁴,

“*Göklerin ve yerin yoktan yaratıcısı O'dur...O her şeyi yaratan ve her şeyi hakkıyla bilendir*”⁵⁵,

“*Allah O'dur ki yeryüzünü size bir karargâh, göğü de bina yaptı. Size şekil verdi, sonra da şekillerinizi güzelleştirdi, hoş nimetlerden size rızıklar verdi*”⁵⁶,

“*Sizi (ilk olarak) bir topraktan, sonra bir nutfeden(damla sudan), sonra bir alakadan(aşılanmış yumurta) yaratan, sonra sizi bir bebek olarak çıkaran, sonra güçlü kuvvetli bir çağa erişmeniz ve sonra da ihtiyarlar olmanız için yaşatan O'dur*”⁵⁷,

“*İşte Rabbimiz herşeyi yaratan O Allah'tır. O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. O halde (haktan) nasıl çevrilirsiniz /döndürülüyorsunuz*”⁵⁸,

Bu ayetler çerçevesinde ise tevhidin ve onun ilmi yöntemi olan **Tevhidi Düşünce** anlayışının, vahyin emrine girmiş akıl yapısı ile ; ictimai düzen kurmada ve ictimai hayatı düzenlemede (dünya hayatını düzenlemede), iktisadi, siyasi, kültürel sistemleri (düzenleri) kurmada, bilgi inşa etmede, araştırma yapmada, araştırma aklını kurmada, gerekli olan tüm ilim dallarının iç yapılarını oluşturmada kavramsal ve yöntem bakımından temel zemini oluşturucu bir niteliğe tüm zamanlarda sahip olduğunu anlamak mümkün olmaktadır ve bunlara yönelik anlayışlara zemin teşkil eden bir kavramsal alt yapı oluşturucu vasfa sahip olduğu dikkatlerimizi çekmektedir⁵⁹.

İslam'ın hayatın tüm unsurlarına tevhid noktasından bakan yönünden dolayı tevhidin sadece İslam'ın dini ibadet ve inanç konularına yönelik bir bakış açısı sunma yönünü bulunmamaktadır. Onun tüm kainat ve dünya hayat içinde insanın; düşüncesine, aklı

53 Erşahin, Seyfettin ; **Tevhidi Düşünce Ekseninde Tarihe Bakış, İctimai Düzenin(Sistemin) Kuruluşunda Tevhidi Düşünce ve Toplum Felsefesi**, Der(Edi):Osman Şimşek, İlmar (İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Derneği) Yayınları No:3, 2018, Ankara, ss. 135

54 Yunus 4

55 En'am 101

56 Mümin 64

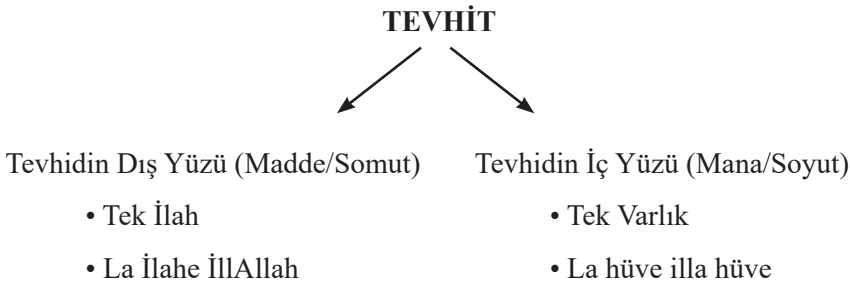
57 Mümin 67

58 Mümin 62

59 Şimşek, Osman ; **Medeniyet ve Sistem İnşa Edici Vasfıyla Tevhidi Düşünce**, İlmar (İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Derneği) Yayını, Yayın No:1, 2016, Ankara, ss. 47

bilgisine, ilim oluşturmaya, siyaset üretmesine, ictimai yapının teşekkülüne bu ictimai yapı içinde; üretim, tüketim, tasarruf, mübadele, piyasa, alış-veriş, teknoloji, aile, kadın, cinsiyet, genç ve gençlik, hukuk, eğitim...vs gibi tüm alanlara ve alanları oluşturan ilimlere **Tevhidi Düşünce** İlmî bakışı ile yön vermeyi gerekli görmektedir. Bu yönüyle “tevhit” kavram ve konusu sadece ilahiyat alanının inanç ve ibadet ile ilgili bir çerçevede ele almak onun **“Kâinat Ana Düzen”** kurucu vasfına bütün yönleri(ictimai ilimler, fen, mühendislik, tıp alanlarını içeren ilim alt dalları konuları) ile vakıf olamama anlamına gelmektedir. Ayrıca tevhide ilahiyat alanında yoğun olarak görüldüğü gibi ona sadece din ve inanç boyutu ile bakarak onu sınırlandırma içine sokulmuş bir şekilde yaklaşılması, tevhide pozitivist bakıştan yaklaşmanın işaretlerini sunmuş olma gibi bir olumsuzluğu içerebilmekte olduğu söylenebilir. Bu “Kainat Ana Düzen” kurucu vasfıyla tevhit kavramına bakıldığından onun her şeyi ele almada ele alınan “şey”in aynı anda iki yüzünün (veçhi) birlikteliğinden (zahiri/dış/madde ve batınının/iç/mana birlikteliği ile) elde edilen bilgi ile oluşmakta olduğu belirtilebilir. Bu yönüyle her varlığın ve her ilmin, ilim dallarının onun alt dallarının ve bilgi yönteminin Allah’a, Allah’ın ilmine tabi olduğunu ortaya koymaktadır⁶⁰. Batı bilgisin de ise sadece tekçi, salt akılcı, madde merkezli bilgi yöntemi mevcut olduğundan tevhidin hem görüneni hem de görünmeyenini aynı anda ele alma ilmi bütüncüllük yöntemini anlamaktan, kavramaktan uzak olduğundan tevhidi ilmi bilgi yöntemi ve araştırma aklına karşı oldukça geri bir durumdadır. Tevhidin tüm kâinata ve dünya içindeki ictimai ve diğer alanlardaki ilmi bakışını ortaya koyma anlamında Tevhidin bilgi inşaya öncelikle Batından/ İç/ soyuttan niyetten başladığı görülür. Bu konuda Hz Peygamber Efendimiz(sav); “ameller(davranışlar), niyetlere(soyut düşüncelere) göre” dir beyanlarıyla, bu idrakin üzerinden

İbn’ül Arabî’de **“herşey içten başlar”** sözü⁶¹, tevhidin aynı anda iç/soyutun dışa yön vermesi ile oluşmakta olduğu belirtilebilir. Buna göre

60 Faruki, İsmail Raci ;Tevhid Düşünce ve HayataYansımaları,MahyaYayınları,Çev: E.Okumuş, 2017, İstanbul,

61 Şimşek, Osman(b); Tevhidi Düşüncenin Düzen Kurucu” İctimaiyat Felsefesi (Toplum felsefesi), **İctimai Düzenin (Sistemin) Kuruluşunda Tevhidi Düşünce ve Toplum Felsefesi**, Der(Edi):Osman Şimşek, İlmar(İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Derneği) Yayınları No:3, 2018, Ankara, ss. 52

Akıl
"Duyu"lar
Maddi/Somut Dünya

Kalp
"Duyum"lar/hisler
Mana/Soyut Dünya

Üzerinden bakıldığında tevhidin düzen kurucu vasfını d(dış/somut) + Mana(iç/soyut) bir terkip şeklinde vermek gerekirse;

$$\text{Tevhit} = \text{Madde} + \text{Mana}$$

şeklinde belirtilebilir. Bu noktada "tevhit" bilginin ve her şeyin ilmi bilgisinin öncelikle onun mana/soyut(iç) yönünün, madde/somuta(dışa) yön vermesiyle oluştuğu söylenebilir⁶². Böylece tevhit düşüncesi mana/soyuttan unsuru üzerinden başlayarak maddeye yön vererek bu ikisinin birlikteliği ile varoluşun içerisinde bulunan tüm alanlarda birliği, tekliği ifade etmektedir⁶³. Bu bağlamda **Tevhidi Düşünce** esasında insanı, kainata bir bütüncül ilmi araştırma yöntemi ile bakmasını emrederek dünya hayatını, dünya sistemini, dünya ilim hayatını oluşturur. Bu ilmi oluşumu da soyuttan/manadan/içten başlayarak dışa /madde/akla/soyuta yön veren bir bütüncüllüğü içermektedir. Bundan dolayı ilmi araştırma yapmanın ilk harekete "gözlem" yapma (batın/soyut/mana/iç/duygu) merkezlidir. İلمي araştırma da "gözlem"/batın/iç/duygu ile işe başlamak, tüm kâinat ve dünya içinde araştırma yapmanın evrensel boyutunu oluşturmaktadır. Bu da öncelikle 7. Yüzyılda gönderilen İslam' dininin tevhit kanunun ilmi aklı ilmi araştırma yapma yönteminin temel ilkesini ortaya koymaktadır. Modern zamanlarda dahi hiç bir araştırma tekniği "gözlem"i kullanmaksızın araştırma yapmaya başlaması mümkün görülmemektedir. Oysa modern araştırma tekniklerinin gözlemle başlamış olsa dahi, onlarında tevhit kanunun bağlı olarak hareket etme mecburiyetleri ortaya çıkmaktadır.

2.2 Tevhidi Düşünce İلمي Araştırma Yapmanın Yöntem Felsefesi Nasıl Yapılır

Her medeniyet kendi değerlerine bağlı "varlık" ve "bilgi" anlayışlarına göre oluşan ilmi araştırma yöntem bilgisi(metod) vasıtasıyla ilmi araştırmasını gerçekleştirebilir. Buna göre yöntem bilgisi ;

" Ait olunan medeniyetin değeri- o medeniyetin bilgi aklı" ilişkisi çerçevesinde oluştuğu söylenebilir. Buna göre yöntem(metod); "araştırma yolu ile bulunup ortaya konulabilecek somut sebep-netice ilişkilerini ve (mümkün olduğu hallerde) bu ilişkilerin temelinde yer alan soyut ilmi kanunları tespit edebilmek için izlenmesi gereken yol anlamına gelir"⁶⁴.

62 Şimşek, Osman(b); Tevhidi Düşüncenin Düzen Kurucu" İctimaiyat Felsefesi (Toplum felsefesi), **İctimai Düzenin (Sistemin) Kuruluşunda Tevhidi Düşünce ve Toplum Felsefesi**, Der(Edi):Osman Şimşek, İlmar(İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Derneği) Yayınları No:3, 2018, Ankara, ss. 50

63 Türer, Celal ; Felsefe ve Birlik/Tevhit Şuuru, **İctimai Düzenin(Sistemin) Kuruluşunda Tevhidi Düşünce ve Toplum Felsefesi**, Der(Edi):Osman Şimşek, İlmar(İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Derneği) Yayınları No:3, 2018, Ankara, ss. 82

64 Bilgiseven, Amiran K.; **Sosyal İlimler Metodolojisi**, 4. Baskı, Filiz Kitapevi, İstanbul, 1994, ss. 3

Modern Batı medeniyetinin materyalist/maddecilik temeline dayalı pozitivist düşünce yöntemine göre hazcı insan ve insan merkezliğine sahiptir⁶⁵. Bilgi üretme ve araştırma yapma yöntemi **maddeci teklife** bağlı olarak araştırma yöntemini, bu zihniyete göre oluşturmuştur. Türk-İslam medeniyetinin bilgi kaynağı ise “Kur’an-sünnet hükümleri” temelinde vahye dayalı akıl ile oluşturularak hayatın bütün alanlarını kuşatan bütüncül bir mahiyete sahiptir⁶⁶. Buna göre İslam medeniyetinde **Tevhidi Düşünce** anlayışına göre araştırma yapma yöntemi, bütüncül bir metoda dayanmaktadır. Böylece gözlem üzerinden duygularımız düşüncelerimizi yönlendirerek, akıl-duygu bütüncüllüğünü sağlayan⁶⁷, bir bütüncül tevhidi araştırma anlayışından artık söz edilebilir. Buna göre akılcı metodolojinin, Türk-İslam ve Batı medeniyetlerinde farklı özellikleri yani metodik düşünce farklılıkları bulunmaktadır⁶⁸. Böylece Türk-İslam medeniyetinin **Tevhidi Düşünce** ilmi yöntem anlayışı üzerinden medeniyetinin dünya siyasetine hâkim olmaya başladığı 7. Yüzyıldan 19. Yüzyıla kadar lider olarak bilgi inşa etme, araştırma yapma yöntemine sahip olduğu, bu 1200 yıllık süreçteki hakimiyetinin somut sonucuna göre ifade edilebilir.

2.3. Tevhidi Düşüncede İlmî Araştırma Yapmanın Yöntem Felsefesine Göre Bir İlmî Araştırma Nasıl Yapılır

İnsan kendisi, çevresi hakkında bilgi toplamak amacıyla araştırma yapmaktadır.

Modern Batı medeniyetinde pozitivist /akılcı paradigma ve bilgi yöntemi ile ona karşı alternatif olarak yükselmeye başlayan hermonotik paradigmanın bilgi yönteminin kökenleri yaklaşık 20. Yüzyılı başlarına dayandığını Fransa’da La Play ve İngiltere’de **Charles Booth ile uygulanmaya başlandığı yukarıda belirtilmiştir**. Başlangıçta pozitivist akılcı paradigmanın bilgi yöntemine karşın Enistein’in “Görelilik Kuramı” ile “gözlemcinin süreçteki etkisini ortaya koymakla” araştırma yapmada süjenin objeye hakimiyetini merkeze alan bir anlayışın gelişmesine yol açılmıştır. Bu açılım ile pozitivist paradigmanın önemli kabullerinden “birini yerinden oynatılmıştır”. Ardından Heisenberg’in “Belirsizlik İlkesi”, “pozitivist paradigmanın nesnellik ilkesini sorgulanır hale getirmiştir”. John Bell’de geliştirdiği kuram ile pozitivist bilgi yönteminin aksine “evreni bağımsız ve ayrı parçalardan oluşmadığını” belirttiği görülmektedir. Buna göre J.Bell “Bütün bu olaylar ve şeyler

65 Ak, Ahmet; Tevhidi Düşünce Ekseninde Vergi Felsefesi ve Vergilendirme Yetkisi, **İctimai Düzenin(Sistemin) Kuruluşunda Tevhidi Düşünce ve Toplum Felsefesi**, Der(Edi):Osman Şimşek, İlmar (İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Derneği) Yayınları No:3, 2018, Ankara, ss. 189

66 Akçakaya, Murat; Tevhidi Düşünce Ekseninde Türk-İslam Tarihinde İdeal Devlet ve Yönetici Tipi, **İctimai Düzenin(Sistemin) Kuruluşunda Tevhidi Düşünce ve Toplum Felsefesi**, Der(Edi):Osman Şimşek, İlmar (İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Derneği) Yayınları No:3, 2018, Ankara, ss. 149

67 Daryal, Ali Murat; Psiko-Sosyal Açından Medeniyetler ve Mesajları, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınlar No: 344, 3. Baskı, 2015, İstanbul, ss. 78-79

68 Bilgiseven, Amiran K.; **Sosyal İlimler Metodolojisi**, 4. Baskı, Filiz Kitapevi, İstanbul, 1994, ss. 15

birbirleriyle ilintilidir” şeklinde evrenin bütüncüllüğüne yönelik olarak⁶⁹, fizik ve fizik felsefesine dayalı oluşan bilimsel açıklamalarda bulunmuştur. Bu bağlamda modern Batı’da son dönemlerde yapılan paradigma değişimi tartışmaları üzerinde hermonotik bilgi anlayışının değer, kültür, inanç unsurlarını dikkate alan bilgi inşası ve araştırma teknik uygulamalarına yöneldiği görülmektedir. Modern Batı’daki bu pozitivizmin salt akılcı bilgi yöntemine karşı geliştirilen yeni paradigmanın da her ne kadar değer, inanç, kültür dese bile tüm bunları rasyonelleştirilmiş (teslis inancına dayalı) Hristiyanlık üzerine üzerinden kurduğundan, hermonotik yöntem ve onun bilgi anlayışı da materyalisttir. Buna göre tek faktörlü ve tek taraflı teorilerin dayanmış olduğu (sadece salt akılcılık gibi) nitelikleri ilmi olarak doğru saymak mümkün olmamaktadır⁷⁰. Dolayısıyla modern Batı’nın Eski Yunan geleneğinden gelen salt akılcılık niteliğine dayalı inanç, din, değer gibi kavramlarının hermonotik anlamı dahi, tevhitten, **Tevhidi Düşünceden** ve **Tevhidi Düşünce** bilgi inşa etme yönteminden uzak ve alakasız olduğu açıktır.

İslamiyet’in ilmi araştırmaları teşvik etmesi ve araştırmaları yapmada ortaya koyduğu yöntemi geliştirme görevini; başta gerçekleri aramanın kutsal olmasından dolayı değer içerikli olmasına dikkat çektiği söylenebilir. İkinci olarak ilmi ilim için yapma anlayışının hâkim olmasına bağlı olarak ilim ile yöntem arasında **Tevhidi Düşünceye** dayalı olması üzerinden bir bağın kurulmasını ortaya çıkarmıştır. O halde ilmi araştırmada kendine ait bir metodolojinin ismi, varlığı ve yönteminin bulunduğu aşıkârlık kazanmaktadır. Üçüncü olarak da” tabiatı, cemiyeti ve bizzat kendini tanımadıkça Allah’ı tanıyamayacağı hususunu belirten İslami kıymet hükmü dahi, Batı’da ilmin ve ilmi araştırmaların, dine ve Allah’a karşı küstahlık sayıldığı bir devrede (yani batının karanlık çağında) İslam alemini de dinle felsefeyi ve ilmi kaynaştırmaya muvaffak olmuştur”⁷¹.

Tevhidin öncelikle zahir/dış ve batın/iç bütüncüllüğünden oluşmasından dolayı **Tevhidi Düşünce** ilmi anlayışına göre bir araştırma öncelikli olarak, insanın iç dünyasındaki oluşturacağı “niyet” ile başlanılır. İç dünyadaki bu “niyet”te Allah’ın kâinatı yaratmasındaki incelikleri ele alınarak, bu mana/iç/soyut merkezli düşünce daha sonra, dünya ve kâinat ölçeğinde maddesel boyuttaki “incelenen şey”de bu incelikli yasaları gösterme niyet ve arzusu ile “araştırmaya” başlanılır. Araştırmacı öncelikle bu eksenden bakan bir niyet(mana/soyut) ile maddeyi/”şey”i idrak eden tevhidi bütüncül bir bakış ortaya koyma yöntemini benimsemesinin gerekliliği söz konusudur. Bu noktada araştırmacı; görme, işitme duyma organlarını kullanarak, Allah’ın kainatta ve yeryüzünde yaratmasındaki hikmet ve güzelliğin, inceliğin

69 Yıldırım, Ali/Şimşek, Hasan; **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemi**, 2. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2000, ss. 6

70 Bilgiseven, Amiran K.; **İlm-i Ledün (Genel Teoloji)**, 2. Baskı, Filiz Kitapevi, 2003, İstanbul, ss. 61

71 Bilgiseven, Amiran K. ; **Sosyal İlimler Metodolojisi**, 4. Baskı, Filiz Kitapevi, İstanbul, 1994, ss. 18-19

ortaya çıkarılması amacıyla Allah'dan gelen ilmi yine dünya ve kainat içinde Allah'ın kudret ve azametini gösterme niyetiyle yapılması gereği bulunmaktadır. Bu ilmi araştırma hakikatine hem **yön** ve **yöntem** vermek hem de **amacı** belirlemek adına ilk inen 5 ayet (Alak suresinde) buna doğrudan dikkat çekmektedir:

- “ - *Yaratan Rabbinin adıyla Oku,*
 - *O insanı bir alakadan (embriyodan) yarattı,*
 - *Oku, Rabb'in sonsuz Kerem sahibidir,*
 - *O Rab'ki kalemle yazmayı öğretti,*
 - *İnsana bilmediği şeyleri öğretti”*

Buna göre gelen ilk vahyin konusu nedir? Sorusu sorulduğunda bu soruya tevhidi yöntem üzere ilim öğrenmek, okumak, araştırmak ve araştırma yapmak olduğu şeklinde bir cevap vermenin mümkün olduğu söylenebilir. Böylece Kur'an- ı Kerim'de; “oku” , düşün, aklet, incele, araştı, “Ben”im yarattığım varlığı araştı, ilim sahibi ol, düzeni tevhide göre anla gibi ilmi araştırmaya yönelik sevk edici, düşündürücü sorular, açıklamalar, dikkat çekmelerin bulunduğu görülmektedir. Böylece tüm ilim merkezli uyarıcı soru, tavsiyeleri niteleyen kavramlar, deyimlerin Allah'ın yasalarını keşfetmek üzere araştırma yapma, düşünce üretme, inceleme yapma, tefekkür etme, akli bilgiyi bu vahiyden esinlenerek oluşturulması ve bunun dünya ilim hayatında uygulanmasına yönelmeyi anlamak mümkün olabilmektedir. Bir başka boyutuyla “**Tevhidi Düşünce** – ilim yöntemi - araştırma aklının” gereğine dikkat çekilmesine işaret olabilmesi adına Kur'an'ın; “Yaratan rabbinin Adı ile “oku” emri ile ilk inen ayetin tevhidi eğitim ilmine işaret ettiği açıktır. Bunu gerçekleştirebilmek içinde **Tevhidi Yöntem** ilmine(“Yaratan Rabb'inin adı ile” beyanına göre) ve hemen sonrasında” **O insanı bir alakadan (embriyodan) yarattı**”, ayeti ile de **tevhidi** biyoloji ilime dikkat çekmekte olduğu ifade edilebilir. Böylece tevhidi ilim yöntem bilgisi çerçevesinde tüm ilimlerin okuyacak bir tevhidi eğitim ilim bilgisine ve ardından da biyoloji ilmine tevhidi yöntem ile bakan bir ilim sıralamasının, “tevhidi ilmi yönteminin” genel düzenleyiciliğinde sunulduğu anlaşılmaktadır.

Bu çerçevede **Tevhidi Düşünce** anlayışına göre tevhidi bilgi üretme yöntemi, Mülk suresinin 3. ve 4. Ayetlerinde ortaya konularak araştırma yapma yöntemi 7. Yüzyılda belirtilmiş olduğu görülür. Mülk suresindeki bu ayetlere göre; “ **O, yedi göğü birbiri üzerine tabaka tabaka yarattı**” ayeti tündengelim(“**talil**” yöntemi), his, mana, iman idraki merkezli kâinatın, insan yok iken Allah tarafından var edildiğine inanmayı içerdiği söylenebilir. Böylece insanın duygu yönüyle bunu kabul etmesini ortaya koyarak, başlangıcın, metafiziksel bir mahiyet taşımakta olduğundan söz edilebilir. Bu durum tıpkı pozitivist araştırmada, başlangıçta gözlem ve hipotez kurmada; his, mana ve metafizik içerikli bir durumu taşıması gibidir.

Dördüncü ayette ise “ **Rahmân’ın yaratmasında bir aykırılık, uygunsuzluk görmezsin. Gözünü döndür de bak, bir bozukluk görüyor musun? Sonra gözünü tekrar tekrar (sınama/çokça yapılan deney işareti)döndür bak. Göz (aradığı bozukluğu/dengesizliği/düzensizliği bulamayarak) aciz ve bitkin olarak sana dönecektir**” diyerek deneyci ampiristik araştırma yapmanın yani tümevarımsal yöntemle dünya şartlarında duyu organları ya da akılcı bilgi kullanmanın **farz olduğunu** (yani Allah’ın emri olduğunu) ortaya konmaktadır(Şimşek 2016: 303-304). Bu ikinci sıradaki yöntem sıralamasını 19.yüzyılda aynen pozitivizmde de deney, sınama, empirizim gibi unsurlar sıralamasıyla kullandığı yöntem görülmektedir. Buna göre Tevhidi bilgi üretme yönteminde; his, metafizik, tündengelim ile başlanılarak, akıl, duyu organ merkezli tümevarımsal bilgi kullanılmasına geçilmektedir(Şimşek 2016: 305). Bu sıralamaya göre oluşmuş olan bilgi üretme yöntemi, Kâinat kanunu içerikli olup, kâinattaki tüm ilimlerin yöntemi “Ehat olan Bir” in kanununa göre işlemekte olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum aynı zamanda bir başka şeye de, dikkate çekmektedir; tüm ilmi düşünce yöntemleri Tevhidi olup, tevhit kanununa göre çalışmakta olduğunu ifade da etmektedir

Sonuç olarak İslam dünyasında ve Batı’nın hem pozitivist hem de hermonotik anlayışında ilmi araştırma yapmada şüphesiz ki en başta “gözlem yapma, görme ve işitme” duyu organ verileri ilmi araştırma yapmanın ilk şartı olduğu belirtilebilir. Ancak **Tevhidi Düşünceye** göre bu duyu organlarının üretmiş olduğu bilgi, akıl vasıtasıyla gerçekleşeceğinden, aklın vahyin emrine girmiş yönü ile bilgi inşa etmesi, ilmi araştırma yapması gerekmektedir. İlmi araştırma yapma bakımından **Tevhidi Düşüncenin** ilmi yönteminin bütüncül karakteri, hem Batı pozitivist araştırma yönteminden hem de hermonotik araştırma yönteminde oldukça farklı ve benzemezlikler içermektedir. Araştırma yönteminin değere bağlı olduğu gerçeği de dikkate alındığında, **Tevhidi Düşünce** anlayışına dayalı “**Tevhidi İlmi Araştırma Yöntemi**”, materyalist salt akılcı araştırma yönteminden çok daha derinlikli ve tüm zamanlara hitap edicidir. Bu noktada insan gerçeğini açısından da konuya bakıldığında **Tevhidi Düşünce** anlayışına dayalı “**Tevhidi İlmi Araştırma Yöntemi**”nin “**insan**” varlığını bütüncül tarzda yani en doğru bir şekilde ele alarak, “**bilgi-insan-araştırma yöntemi**” bağıntısını sağlıklı kurabilmekte olduğu söylenebilir. Bunun ilgili ayetlere bakıldığında Allah’ın başta yeryüzünde tüm ictimai hadiseleri, süreçleri, açık ve gizli ses, tavır, davranış ve uygulamalara, kısaca O’nun “ her şeyi işitir ve görür” olması sıfatlarından hareketle, “işitme” ve “görme”nin İslam medeniyetinde **Tevhidi Düşünce** anlayışında vahye dayalı aklın, bilgi inşa etmedeki en temel vasıtaları olduğu açıkça görülmektedir. Bundan dolayı modern Batı medeniyetinin ancak 20.yüzyılın başında “görme”, “gözlem” ve “işitme” üzerinden geliştirdiği bilimsel araştırma tekniklerinin, **Tevhidi Düşünce** bağlamında İslam medeniyetinin 7. Yüzyılda itibaren en somut ifade ile Mülk Suresinin 3. ve 4. Ayetleri ve Allah’ın yarattığı herşeyi hakkında işitme ve görme **ile de** bilgi sahibi olduğu bilgisi dahi bu yönde İslam medeniyetinin hakimiyetini ortaya koymakta olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Ak, Ahmet; Tevhidi Düşünce Ekseninde Vergi Felsefesi ve Vergilendirme Yetkisi, **İctimai Düzenin(Sistemin) Kuruluşunda Tevhidi Düşünce ve Toplum Felsefesi**, Der(Edi):Osman Şimşek, İlmar (İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Derneği) Yayınları No:3, 2018, Ankara.
- Akçakaya, Murat ; Tevhidi Düşünce Ekseninde Türk-İslam Tarihinde İdeal Devlet ve Yönetici Tipi, **İctimai Düzenin(Sistemin) Kuruluşunda Tevhidi Düşünce ve Toplum Felsefesi**, Der(Edi):Osman Şimşek, İlmar (İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Derneği) Yayınları No:3, 2018, Ankara.
- Bilgiseven, Amiran K.; **Sosyal İlimler Metodolojisi**, 4. Baskı, Filiz Kitapevi, 1994, İstanbul.
- Bilgiseven, Amiran . K.; **Din Sosyolojisi**, Filiz Kitapevi, 1985, İstanbul
- Bilgiseven, Amiran K.; **İlm-i Ledün (Genel Teoloji)**, 2. Baskı, Filiz Kitapevi, 2003, İstanbul.
- Braudel, Fernand; **Uygarlıkların Grameri**, Çev; M. A. Kılıçbay, 2.Baskı, İmge Yayınları, 2001, Ankara.
- Butterfield, Herbert; Dante'nin Dünya Görüşü, C. Yıldırım, **Bilim Tarihi**, Remzi Kitapevi, 7. Baskı, 2001, İstanbul.
- Comte, Auguste; The proggres of Civilization trough Three States, **Social Change**, Edit.Amitai and Eva Etzioni, Basic Books, 1964, Newyork-London .
- Daryal, Ali Murat; **Psiko-Sosyal Açından Medeniyetler ve Mesajları**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınlar No: 344, 3. Baskı, 2015, İstanbul.
- Duralı, Ş. Teoman; **Sorun Çağının Anatomisi, Çağımızın Felsefece Teşrihi**, Der: M.S.Genç, 2. Baskı, Şule Yayınları, 2011, İstanbul.
- Erşahin, Seyfettin; Tevhidi Düşünce Ekseninde Tarihe Bakış, **İctimai Düzenin(Sistemin) Kuruluşunda Tevhidi Düşünce ve Toplum Felsefesi**, Der(Edi):Osman Şimşek, İlmar (İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Derneği) Yayınları No:3, 2018, Ankara.
- Faruki, İsmail Raci; **Tevhid Düşünce ve Hayata Yansımaları**, Mahya Yayınları, Çev: E.Okumuş, 2017, İstanbul.
- Freund, Julien; **Beşeri Bilim Teorileri**, Çev: B.Yediyıldız, Türk Tarih Kurumu, 2. Baskı, 1977, Ankara.
- Gökçe, Birsen; **Toplumsal Bilimlerde Araştırma**, Savaş Yayınları, 1992, Ankara.
- Küçük, Hasan; **İslam 'da ve Batı'da Mantık**, Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları No:21, 2.Baskı, 1988, İstanbul.
- Sarıkavak, Kazım; Farabi'de Devlet Felsefesi, **İctimai Düzenin(Sistemin) Kuruluşunda Tevhidi Düşünce ve Toplum Felsefesi**, Der(Edi):Osman

- Şimşek, İlmar (İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Derneği) Yayınları No:3, 2018, Ankara.
- Sezgin, Fuat; **Bilimler Tarihçisi Fuat Sezgin**,Konuşan : S.Turan, Timaş Yayınları, 2010, İstanbul.
- Sezgin, Fuat; **Bilim Tarihi Sohbetleri**, Konuşan. S.Turan. Timaş Yayınları 15. Baskı, 2018, İstanbul.
- Şener, Sami; **Bilgi,Kültür ve Siyasi yönüyle Türkiye’de sosyal değişme**, Strateji Yayınları, 2017, İstanbul.
- Skinner, Quentin; **Teorinin Dönüşü**,Çağdaş Temel Kuramlar, Çev. A. Demirhan,Vadi Yayınları, 3. Baskı,2007, Ankara.
- Şimşek, Osman; **Sabri F. Ülgener’in Zihniyet ve Girişimcilik Anlayışına Bilgi Sosyolojisi Açısında Yaklaşım**, Sabri Fehmi Ülgener Küreselleşme ve Zihniyet Dünyamız, (Edi; Murat Yılmaz), Ankara:T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları., 2007, Ankara.
- Şimşek, Osman; **Medeniyet ve Sistem İnşa Edici Vasfıyla Tevhidi Düşünce**, İlmar (İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Derneği) Yayını, Yayın No:1, 2016, Ankara.
- Şimşek, Osman(a); Türk Yönetim Kültüründe Ahlak, Kültür ve Adalet Anlayışı, **Türk-İslam Tarihinde Yönetim Uygulamaları**, Edi. Murat Akçakaya, Gazi Kitapevi, 2018, Ankara.
- Şimşek, Osman(b); Tevhidi Düşüncenin Düzen Kurucu” İctimaiyat Felsefesi(Toplum felsefesi), **İctimai Düzenin(Sistemin) Kuruluşunda Tevhidi Düşünce ve Toplum Felsefesi**, Der(Edi):Osman Şimşek, İlmar (İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Derneği) Yayınları No:3, 2018, Ankara.
- Türer, Celal; Felsefe Ve Birlik/Tevhit Şuuru, **İctimai Düzenin(Sistemin) Kuruluşunda Tevhidi Düşünce ve Toplum Felsefesi**, Der(Edi):Osman Şimşek, İlmar (İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Derneği) Yayınları No:3, 2018, Ankara.
- Ülgener, F.Sabri(a); **Zihniyet Aydınlar ve İzm’ler –Toplu Eserleri -4** Derin Yayınları 78, 2006, İstanbul.
- Ülgener, F.Sabri (b); Zihniyet ve Din İslam ve Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı, **Toplu Eserleri -3**, Derin Yayınları 77, 2006, İstanbul.
- Yıldırım, Cemal; **Bilimsel Düşünce Yöntemi**, İmge Kitapevi, 2. Baskı 2008, Ankara.
- Yıldırım, Cemal; **Bilim Tarihi**, Remzi Kitapevi, 7. Baskı, 2001, İstanbul.
- Yıldırım, Ali/Şimşek, Hasan; **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemi**, 2. Baskı, Seçkin Yayınları, 2000, Ankara.